

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS INFORMATIKAI KAR
GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMFÖLDRAJZ TANSZÉK

**A Dél-Dunántúl politikai törésvonalai a
parlamenti választások tükrében**

ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Készítette:

Bertus Zoltán
Geográfus Msc szakos hallgató

Témavezető:

Dr. Kovács Zoltán
tanszékvezető egyetemi tanár

Szeged

2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. A kutatás módszertana	4
3. A kutatás előzményei	5
3.1. Nemzetközi szakirodalmi eredmények	5
3.2. Hazai szakirodalmi eredmények	8
4. A magyar választási rendszer felépítése és 2011-es átalakítása.....	11
4.1. A 2011-es átalakítások hatása a Dél-Dunántúl egyéni választókerületeire.....	12
5. Magyarország és a Dél-Dunántúl választási eredményei	18
5.1. Az országos végeredmények összehasonlítása a Dél-Dunántúllal	18
5.2. A Dél-Dunántúl helyzete az ország más régióihoz viszonyítva.....	19
5.3. A választások elemzése megyei és egyéni választókerületi szinten.....	22
6. A régió belüli választási eredmények értékelése	28
6.1. Az eredmények választókerületi szintű vizsgálata.....	28
6.2. A választások települési léptékű elemzése.....	31
6.2.1. A részvételi arányok területi különbségei	31
6.2.2. A parlamentbe került pártok eredményeinek földrajzi elemzése	36
6. A politikai térkép változása a Dél-Dunántúlon 2006 és 2014 között	41
Összegzés	49
Irodalomjegyzék	52
Mellékletek	56

1. Bevezetés

A politikai földrajz főbb témái a geopolitikai vizsgálatok, az államok területének, alakjának, helyzetének, kapcsolatrendszerének, közigazgatásának és a társadalmi csoportok politikai tevékenységének elemzése. Egy állam működését külső és belső hatások egyaránt alakítják. A legmeghatározóbb belpolitikai esemény a négyévente tartott parlamenti választások, amikor a társadalmi akarat kinyilvánítására van lehetőség. Ami alapvető fontosságú, és az ország stabil működésének elengedhetetlen feltétele. Ezt az eseményt vizsgálja a választási földrajz, amit a politikai földrajz részét képező, interdiszciplináris tudományterületként határoznak meg.

Magyarországon 1990 óta rendeznek ismét plurális, szabad, demokratikus választásokat, a társadalom széles rétegeinek biztosítva általános és titkos választójogot. Ami jelentős előrelépés a 20. század első felének szigorúan korlátozó választási törvényeihez képest, amikor műveltségi és más cenzusokra épülő választási rendszerek működtek (KOVÁCS Z. 1991). A többpártrendszer keretei között csak 1990 után vált lehetővé a választási földrajz, mint tudományág hazai megjelenése. A választási földrajz fontossága abban rejlik, hogy rávilágít a társadalom eltérően gondolkodó, és választó csoportjainak területi sajátosságaira. Dolgozatom célja, hogy általános képet adjak a Dél-Dunántúl politikai- és társadalmi törésvonalainak időbeli alakulásáról a 2006 utáni kormányzati ciklusokra fókuszálva.

A politikai véleménynyilvánításban tapasztalható területi különbségek részletes feltérképezésével választ kaphatunk arra, hogy milyen okokra vezethetők vissza a választásokon tapasztalható eltérő eredmények. Általában melyek azok a térségek, ahol nem tulajdonítanak jelentőséget az 1990 után megadatott lehetőségüknek, és mely térségekben éltek nagyobb számban a választójogukkal. A választásföldrajzi vizsgálatokkal mind földrajzi, mind szociológiai szempontból fontos információkat kapunk arról, hogy hogyan érzékelik helyi szinten a nagypolitika irányelveit és melyik párt milyen közegben érvényesül jobban. A részvételi arányok nyomán fény derül, a politikai aktivitás terén tapasztalt területi különbségekre is. Ami azért is fontos kérdés, mert minél nagyobb a választói aktivitás, annál nagyobb a parlament legitimitása (HUBAI L. 2001). A politikai erők területi különbségei hasznosak lehetnek a magyar társadalom belső tagolódásának megismerése szempontjából, megvilágítva, hogy a

különböző politikai erőknek mely területeken gyengébb, illetve erősebb a támogatottsága. Valamint megtudhatjuk, hogy a különböző társadalmi rétegek mit várnak el a politikától, és milyen okok állhatnak a kisebb részvételi arányok mögött. Mely tényezők együttese játszik meghatározó szerepet a szavazók magatartásában.

Témám aktualitását a 2014-es választások és a 2011 decemberében elfogadott választási törvény adja. Amellyel az évek óta alkotmányellenes torz választókerületek aránytalanságait kívánták megszüntetni. Ezzel a beavatkozással egy új választókerületi rendszer jött létre, amelynek hatására jelentős átrendeződésen ment keresztül a Dél-Dunántúl választásföldrajzi térképe.

Arra a kérdésre szeretnénk választ kapni, hogy ezzel az átalakítással milyen mértékben sikerült eleget tenni a szavazatok egyenértékűségének. Az erre irányuló törekvés minden esetben kimutatható-e, vagy bizonyos esetekben a politikai érdekek felülemelkedtek az eredeti célkitűzésen? Sikerült-e az egyéni választókerületeket úgy kialakítani, hogy azok egy összefüggő területet alkossanak és a választásra jogosultak száma megközelítően azonos legyen? Ennek a problémakörnek jelentős földrajzi vonzata van. A választókerületek homogenitását elsősorban a demográfiai folyamatok módosítják. Ezért a vizsgálatom részét képezi a 2011-ben átrajzolt választókerületi rendszerben végbemenő változások bemutatása. De kísérletet teszek egy ellenzéki szempontú választókerületi beosztás kialakítására is.

2. A kutatás módszertana

Dolgozatom elméleti és módszertani megalapozásához korábbi tanulmányok szolgálnak, ezért munkámat a kutatási előzmények áttekintésével, a választási földrajz szakirodalmi háttérének bemutatásával kezdem. Konkrét kutatásaim során elsősorban primer adatokra; a Belügyminisztérium honlapján (www.valasztas.hu) található első fordulás pártlistás eredményekre támaszkodtam, de a társadalmi-gazdasági fejlettség területi különbségeinek meghatározására szekunder elemzést is végeztem a KSH adatok alapján.

A demográfiai elemzéshez a KSH 2011-es népszámlálás részletes statisztikai tábláit használtam fel. A népességváltozás vizsgálata során az állandó lakóhely szerinti népességszámot vettem alapul, mert a választások lebonyolítása során az állandó lakóhely alapján történik a választópolgárok számbavétele, így összehasonlíthatóvá válik a különböző területi aránytalanságok mértéke. Hogy a 2011 előtti és utáni egyéni választókerületekre vonatkoztatott eredményeket megkapjam, összesítettem az egyes választókerületekhez tartozó települések népszámlálási adatait. Másik fontos demográfiai indikátornak az összes névjegyzékben szereplő választópolgárok számát használtam, amelyeket az egyéni választókerületek szintjére aggregáltam a települési adatokból. Így kimutatva az 1990 és 2011 közötti népmozgalmi folyamatok trendjeit választókerületi és települési szinten egyaránt. Csupán Pécs egyes szavazóköreinek átszabása következtében nem állítható elő pontosan a két új pécsi választókerület népességszáma, vagy választópolgár-száma (pl. az egyes szavazókörök bizonyos részének másik választókerülethez csatolása miatt). Azonban néhány utcarészlet kivételével összeegyeztethető és jól becsülhető a két pécsi választókerület adata is.

Mivel az egyéni jelöltekre adott voksok eltérnek a listás eredményektől (pl. egy országosan ismert jelölt esetében nagy anomáliák mérhetők), ezért az összehasonlíthatóság érdekében a listás szavazatokat vettem alapul. A települési szintre összegyűjtött primer adatokból a Mapinfo Professional program segítségével területi kartogramon kimutatást készítettem, ezzel szemléltetve a tér- és időbeli eltéréseket. A pártpreferenciák térszerkezetét összegző szintézistérképet empirikus módon határoztam meg a 2006-os és 2014-es eredmények tükrében.

3. A kutatás előzményei

3.1. Nemzetközi szakirodalmi eredmények

A választási földrajz kifejezés André Siegfried nevéhez fűződik, aki a Nyugat-Franciaországban 1876-1913 között tartott választásokról készült tanulmányában használt először 1913-ban. A választási földrajz foglalkozik a választási rendszerek és azon belül a választások térbeli meghatározottságaival, a választási körzetek kialakításával, a választói összetétel (nem, kor, végzettség, társadalmi, települési tagoltság stb.) és a választói aktivitás földrajzi sajátosságainak elemzésével. Továbbá a szavazatok összetételének és politikai tartalmának értelmezésével, a szavazatfordulás problémájával, a családi, települési hatásokkal, valamint a szavazatarányok és a képviselői helyek közötti arányosság vizsgálatával (HAJDÚ Z. 2006).

A választási földrajz viharos felemelkedésének csúcspontja a 1980-as évek végére tehető, amikor egy Los Angelesben megtartott konferencia előadásait publikálták *Developments in Electoral Geography* címen (R. JOHNSTON – F. SHELLEY – P. TAYLOR 1990). Ezzel együtt megszorodtak a választási földrajz kritikai művei is, olyan vádakkal, mint például a módszertani megszállottság, a féktelen empiria, vagy a társadalomelmélet iránti érdektelenség (AGNEW, J.A. 1990). A témában született publikált cikkek száma ingadozó, inkább a szovjet utódállamok első választásai, valamint általában a nagyobb választások éveiben szaporodtak meg (LEIB, J. – QUINTON, N. 2011)

A választási földrajz egyik legismertebb formája a szavazat vizsgálatok. Ezek középpontjában egy-egy jelöltre vagy pártra, esetleg egy népszavazás során leadott szavazatok vizsgálata áll. Általában olyan tényezők térbeli eloszlásával kapcsolatosan elemzik a szavazás eredményét, mint például a rassz és etnikai hovatartozás, vagy a jövedelem. Erre a teljesség igénye nélkül számtalan példa hozható Oroszországtól (CLEM, R.S. – CRAUMER, P.R. 1995) Írországon (BUSTEED, M. A. 1990) és Nagy-Britannián keresztül [1] az Egyesült Államokig (WARF, B. 2011, WARF, B. 2006b, WEBSTER, G. R. – QUINTON, N. 2010). Kevesebb számban, de a választási földrajz fénykorában még Afrika egyes országairól is készültek tanulmányok, mint például Kenya választásairól (BENNETT, G. – ROSEBERG, C. 1961).

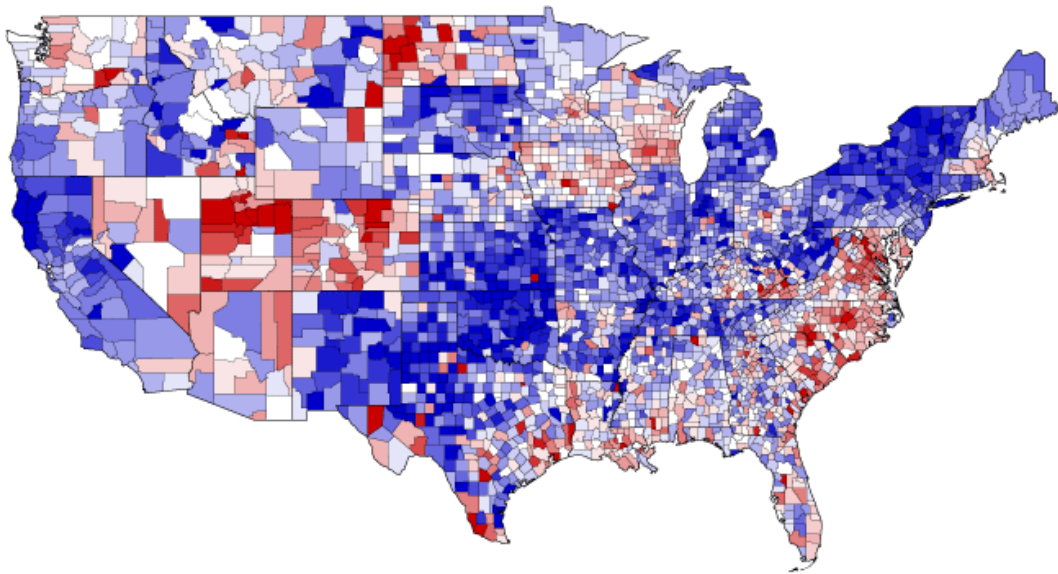
A pártpreferenciák területi vizsgálata gyakorta irányul a liberális városi és a konzervatív vidéki szavazótáborokra. Amerikai vizsgálatok kimutatták, hogy Obama

erejének elsődleges forrása a nagyvárosi térségek (West Coast, New England), illetve a vidéki térségekben inkább csak a történelmileg túlnyomórészt afroamerikaiak lakta déli megyékben rejlik (1. melléklet). Ezzel szemben a republikánus McCain szavazóinak többsége a vidéki területeken és kisvárosokban található (WARF, B. 2011).

A választásokon való részvétel szintén fontos részét képezi a választás földrajzi vizsgálatoknak. Ezek térbeliségéből megtudhatjuk, hogy mely térségek, illetve milyen társadalmi rétegek tulajdonítanak nagyobb jelentőséget a választásoknak. Így láthatjuk azt is, hogy nemzetközileg hol erősebb vagy gyengébb a demokrácia és milyen szintű a vezetők iránti bizalom. Természetesen vannak országok, ahol kötelező a megjelenés és büntetéssel jár a távolmaradás. Ilyen például Belgium, aminek a példáját megközelítőleg 27 ország követte világszerte (pl. Ciprus, Görögország, Luxemburg, Brazília).

Az 1945-2001 között tartott választások alapján a világ legnagyobb választási részvételi arányt produkáló térségei Óceánia (79%) és Nyugat-Európa (78%) [1]. Magyarországhoz hasonló részvételi arányokat mértek India, Litvánia, Kenya, Benin, Dominikai Köztársaság, Mexikó, és nem kis meglepetésre az Amerikai Egyesült Államok parlamenti választásai során is [2]. Az Egyesült Államokban 62%-ról 58%-ra esett vissza a részvételi arány 2008 és 2012 között [3], amely térbeliségéről is készültek vizsgálatok (1. ábra) [4].

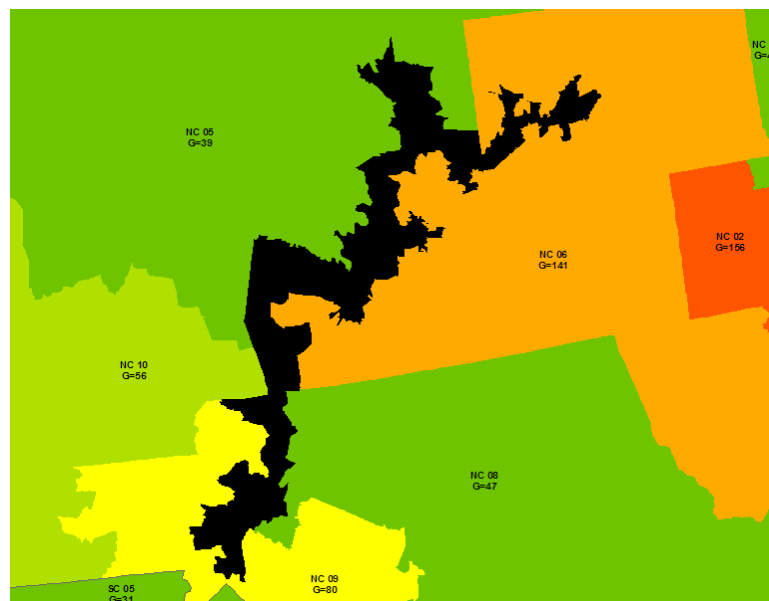
A választásföldrajzi vizsgálatok örökzöld témájának számít a választókerületek beosztásának kérdése is. A nemzetközi szakirodalomban számos példát találhatunk az ezzel kapcsolatos aránytalanságokra. Főként az olyan országokban jellemző, ahol vegyes vagy többségi választási rendszer van érvényben, mert az arányos rendszerekben csak pártlistákra szavazhatnak a választópolgárok és nincsenek egyéni jelöltek (LOW M. 2005). A legismertebbé Elbridge Gerry vált (Massachusetts republikánus kormányzója), aki 1812-ben egy feltűnően elnyújtott, karéj alakú választókerületet határolt le annak érdekében, hogy biztosítsa a győzelmét (HAGGETT, P., 2006). A gyakorlatban két módszerrel lehet elérni, hogy egy adott párt növelni tudja választási esélyeit. Lehet tökéletesen homogén választókerületek kialakításával, – ahol az ellenfél túlnyeri magát – vagy a rivális párt szavazótáborának szétaprózásával operálni.

1. ábra: A választási részvétel változása megyénként az Egyesült Államokban
2008-2012 között [4]

Választási manipulációnak minősül még a választókerületek méretének aránytalansága is. Így bizonyos térségek alul, mások felülreprezentáltak lesznek a választásokon. A nemzetközi szakirodalomban „malapportionmentnek” nevezik a körzetek eltérő méretű lehatárolását. Lényege, hogy a kedvezőtlen eredményt hozó területeken nagyméretű kerületeket vagy körzeteket hoznak létre, és ott alakítanak ki kicsiket, ahol jobbak a győzelmi esélyek (GREGORY D. - JOHNSTON R.J.- PRATT G.- WATTS M. 2000, PAINTER J. - JEFFREY A. 2009, JOHNSTON, R. J. 2002).

Az Egyesült Államok történelme során találhattunk etnikai csoportokat, illetve pártokat helyzetbe hozó választókerületi manipulációt egyaránt. Törekedtek a törvényhozók az etnikai kisebbségek képviseltét minimálisra szorítani a törvényhozásban, aminek eredményeként esetenként extrém választókerületi formák is kialakultak (2. melléklet) [5].

2. ábra: Gerrymandering Észak-Karolinában [5]

A kongresszusi választásokon olyan választókerületeket hoztak létre, hogy mindenhol a fehérek legyenek többségben. Így a fekete kisebbség kizorult a törvényalkotásból, holott az adott területen fele-fele arányban éltek a fehérekkel. Egyes tanulmányok szerint a leginkább manipulált választókerületi beosztást Maryland és Észak-Karolinában hozták létre a 19. század elején, amit azóta a republikánusok is módosítottak a maguk javára (2. ábra) [5].

3.2. Hazai szakirodalmi eredmények

A témával kapcsolatban természetesen már sok kutatás készült itthon is. Hazánkban a két világháború között a magyar politikai földrajz kevés figyelmet fordított a választási földrajzra, de Teleki Pál több írásában rámutatott, hogy Nyugat-Európában nagy fejlődés tapasztalható ebben a tudományszakágban (HAJDÚ Z. 2006). Ugyan az eredmények, és a választókerületek arányossági problémái megjelentek az összefoglaló földrajzi munkákban, atlaszokban, de érdemi választási földrajzi elemzések nem születtek. A második világháború után 1949-től már nem volt értelme az országon belüli választási földrajzi vizsgálatoknak, hiszen az egypártrendszer keretei között a „hivatalos jelöltek” egységesen, magas részvételi arány mellett, nagy többséggel „taroltak”.

Csak 1989 után indulhatott újra a választási földrajzi kutatás. Az 1990-es országgyűlési, illetve önkormányzati választások után a földrajztudomány művelői hozzá láthattak az eredmények feldolgozásához, elemzéséhez, egy politikai tájkép megalkotásának céljából (HAJDÚ Z. 2006). Az ezredfordulón a hazai választások 1920 és 2000 közötti eredményeit háromkötetes választási atlaszában Hubai László dolgozta fel, amely a választási földrajz témakörében alapvető műnek számít (HUBAI L. 2001).

Kovács Z. az 1990 és 1998 között lezajlott országgyűlési választások eredményei alapján készítette el Magyarország részletes politikai térképét (KOVÁCS Z. 2000). Ebben bemutatva a részvételi arányok kelet-nyugati különbségeit, amely okaiként az iskolázottsági és jövedelmi különbségeket nevezi meg. Továbbá a választói aktivitás településcsoportok szerinti vizsgálatával az ország hármasszortatúságára is rávilágított. Budapesten a legmagasabb, a vidéki városokban az országos átlaghoz hasonló, míg a falvakban átlag alatti választói aktivitás volt az 1990-es években tapasztalható.

Az iskolázottság és a politikai aktivitás szoros kapcsolatát azzal is érzékeltette, hogy az abszolút többségében cigányok lakta településeken csak 46,1%-os átlagos részvétel volt tapasztalható. A szerző emellett egy Balaton-Budapest-Sátoraljaújhely tengelyt határozott meg, amelytől északra átlagon felüli, tőle délre átlagon aluli aktivitású területek találhatóak. A településméret szerinti vizsgálatok során a pártpreferenciákat is kimutatta, hogy a szélsőjobboldali MIÉP és a liberális SZDSZ is városi térségekben szerepelt jobban. Az SZDSZ az elit lakónegyedekben, míg a MIÉP a kispolgárság és az alsó középosztály lakta hagyományos városrészekben érvényesült jobban. Etnikai alapon is vizsgálva az eredményeket, a cigány többségű falvak alacsony választási aktivitása mellett, a Munkáspárt nagyobb támogatottságát is kimutatta (6,72%), a falvak átlagához képest (3,91%). Az 1998-ig vizsgált időszak politikai földrajzi térképe alapján a Dél-Dunántúlt egy jellegzetes pártdominanciával rendelkező agrár szocialista nyugati részre (Somogy és Baranya megye keskeny nyugati része), és egy politikailag vegyes (konzervatív-baloldali) keleti részre osztotta fel (KOVÁCS Z. 2000).

Emellett számos eredmény született hazánk egy-egy kisebb térsége, tájegysége vagy városa vonatkozásában is. Ilyen vizsgálatot készített például Bács-Kiskun megye politikai arculatáról Csatári Bálint (CSATÁRI B. 2003), Szegedről Hegedűs Gábor (HEGEDŰS G. 2007b), Debrecenről Mező Ferenc (MEZŐ F. 2001), és Budapest agglomerációjáról Horváth Béla (HORVÁTH B. 2004). Emellett egy régióra vonatkozó tanulmányt is készített Hegedűs Gábor e témában, amelyben az Alföld választási földrajzi különbségeit vizsgálta országos kitekintésben. Tanulmányában az átlagos választói aktivitást, a pártpreferenciákat, az országgyűlési egyéni választókerületekre jutó szavazásra jogosultak számának változását elemezte az 1990-2006 közötti időszakban (HEGEDŰS G. 2007a).

Dolgozatából kiderül, hogy a vizsgált időszakban számított átlagértékek alapján a legkisebb politikai részvétel az Alföldön volt tapasztalható. A tíz legkisebb részvételi aránnyal rendelkező kerület közül hét alföldi. A Dunántúlon Fejér megye déli részén és a Zalaegerszeget övező térségben találhatóak hasonló területek. A Dél-Dunántúlon Pécs északi kerülete tartozik az ország 27 legnagyobb választói aktivitást mutató kerületéhez, míg a Dunától keletre Pest és Eger kivételével nem találhatóak ilyen kerületek.

Böhm Antal Magyarországon a választói magatartás három jellegzetes típusát különbözteti meg: a társadalmi tevékenységet tudatosan vállalók, a társadalmi szerepre csak alkalmilag hajlandók, és a teljesen kívülállók köre. Egyes vélekedők a magyar társadalmat „kétharmados társadalomnak” is nevezik, mert egyharmada kívül áll mindenfajta politikai és társadalmi tevékenységen, míg kétharmada alkalmilag, vagy tudatosan hajlandó cselekvésre (BÖHM A. 2003). A geográfusokon kívül választásföldrajzi jellegű publikációkat politológusok, szociológusok, történészek (pl. Hubai László, Angelusz Róbert, Böhm Antal) is készítettek.

Napjainkban a térinformatika robbanásszerű fejlődésével már a választások napján könnyen állítanak elő választási térképeket, ami ugyan csökkenti a földrajz jelentőségét, de a folyamat és trendvizsgálatok, valamint helyi szintű eredmények és a választókerületek kialakításának problematikáját nem tudja kiváltani. Ezért igyekeztem vizsgálataim során erre a témakörre koncentrálni.

4. A magyar választási rendszer felépítése és 2011-es átalakítása

A választási rendszer a demokratikus és parlamentáris államformánk működését biztosítja. Ezen keresztül érvényesül a társadalom akarata és így legitimálja vezetői hatalmát. A rendszer alapja tehát a **társadalom**, és annak is a törvényben meghatározott része, a választásra jogosultak. A választójog általános és egyenlő. Választásra jogosult minden a Magyar Köztársaság területén élő nagykorú magyar állampolgár. Nincs választójoga annak, aki cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokság alatt áll, aki a közügyek gyakorlásától eltiltó jogerős ítélet hatálya alatt áll, aki szabadságvesztés büntetését tölti, és aki büntetőeljárásban jogerősen elrendelt intézeti kényszergyógykezelés alatt áll. Mindenki választható, aki aktív választójoggal rendelkezik.

A négyévente megrendezett magyar országgyűlési választások alkalmával a választásra jogosultak két szavazatot adhatnak le, mivel a magyar választási rendszer vegyes jellegű (német modellen alapul), azaz a legkisebb szavazatveszteség érdekében kombinálja az arányos (listás) és a többségi (egyéni) rendszert. Ennek megfelelően minden választópolgár az egyik szavazatát egy egyéni jelöltre adhatja, míg a másikat egy pártlistára. A pártlistákat a **pártok** állítják össze. A területi választókerületekben (1989. évi XXXIV. törvény), összesen 19+1-ben (19 megye és Budapest), csak azok a pártok állíthattak területi listát, amelyek az adott területen lévő egyéni választókerületek egynegyedében, de legalább kettőben egyéni jelöltet tudtak állítani. Az **egyéni jelölt** elindításához korábban 750 ajánlószelvény volt szükséges, 2014-től már 1000.

Az országos (kompenzációs) listára azok a töredékszavazatok kerülnek, amelyek az egyéni jelöltek (kivéve független jelöltek) megválasztásához szükséges szavazatokon felül megmaradtak, vagy vesztes egyéni képviselőkre adtak. Országos listákra kerültek azok a voksok is, amelyeket a területi listákra adtak a szavazók, de az ott elnyerhető mandátumokhoz szükséges szavazatszám fölött voltak. Országos listát eddig csak a legalább 7 területi listával rendelkező párt állíthatott. 2014-től a legalább 9 megyében és Budapesten, összesen 27 egyéni választókerületben önálló jelöltet indítani képes pártoknak van erre lehetőségük. A területi lista 2014-től megszűnt, így töredékszavazat is csak az egyéni választókerületekből származhat (2011. évi CCIII. törv.).

Pártlistáról mandátumot csak azok a pártok szerezhettek, akik elérik az 5%-os küszöböt (1990-ben még 4%). A listákról a mandátumokat érő szavazatszámot a Hagenbach-Bischoff formulával, az országos listákról kiosztható mandátumokat pedig a d'Hondt mátrixszal számítják ki. 2010-ig összesen 386 képviselői hely volt a parlamentben (176-ot egyéni választókerületből, legfeljebb 152-t területi listáról, legalább 58-at országos listáról választottak), ami jelenleg 199 fős (106 egyéni választókerületi, 93 országos listás hely).

A választók szavazatait a bonyolult rendszerben képviselői mandátumokká konvertálják, így érvényesül a választói akart a döntéshozatalban. A parlament hoz törvényeket, a társadalmat meghatározó döntéseket, amire a társadalom reagál és négyévente megváltoztathatja az országgyűlés összetételét. Ebben az alulról építkező rendszerben a legfontosabb tényező a választópolgár szavazata. Hogy az egyes szavazatok milyen mértékben érvényesülnek pusztán a földrajzi elhelyezkedésből adódó különbségek miatt, azt az egyéni választókerületek népességszámának, illetve a választásra jogosultak számának különbségeiből mérhetjük le.

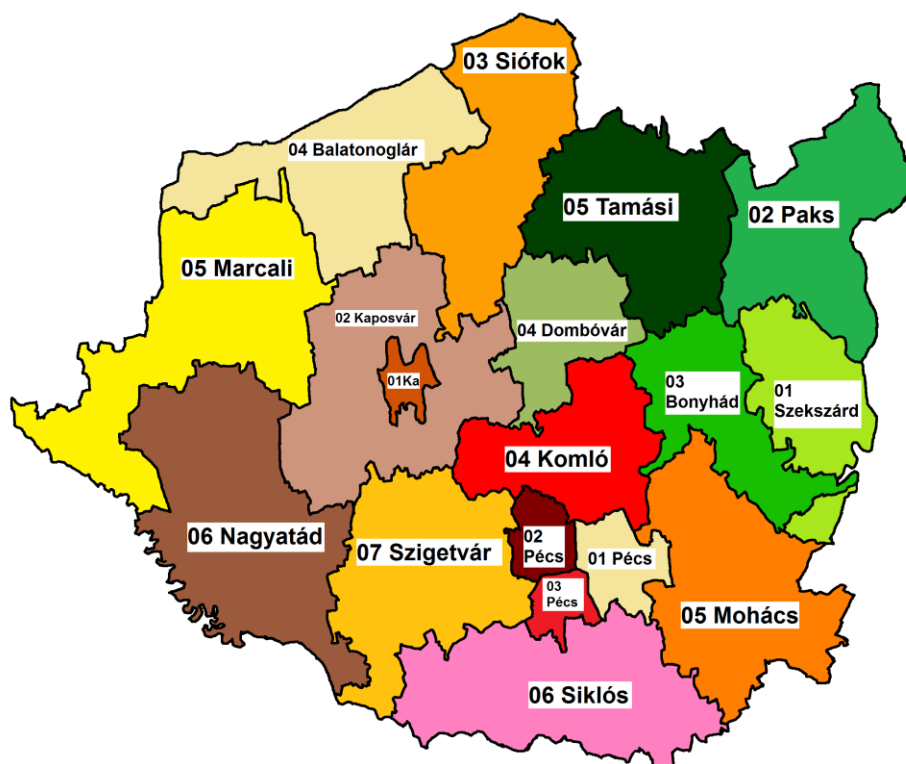
4.1. A 2011-es átalakítások hatása a Dél-Dunántúl egyéni választókerületeire

A 2011. évi CCIII. törvény értelmében 176-ról 106-ra csökkent hazánkban az országgyűlési egyéni választókerületek száma. Ez a Dél-Dunántúlon 18-ból 11 kerület kialakítását jelentette. Tehát héttel kevesebb képviselő jut a parlamentbe a régióból, de ennyivel csökkent a Közép-Dunántúl képviselőinek száma is. A legkisebb számban, hattal csökkentették a Nyugat-Dunántúl választókerületeit, míg a Dél-Alföldön tízzel, az Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon tizeneggyel, Közép-Magyarországon tizennyolccal (ebből Budapesten tizennégyel) csökkentették az elnyerhető egyéni mandátumok számát.

A demográfiai folyamatokat tekintve a rendszerváltozás óta 87 364 fővel, 935 226 főre fogyott (-8,5%) a Dél-Dunántúl állandó népessége (KSH 2011). Arányaiban 9,6%-kal csökkent Tolna, 9%-kal Baranya és 7,2%-kal Somogy. Ez Baranyában 37 765 fős, Somogyban 24 883 fős, Tolnában 24 716 fős tényleges népességfogyást jelentett.

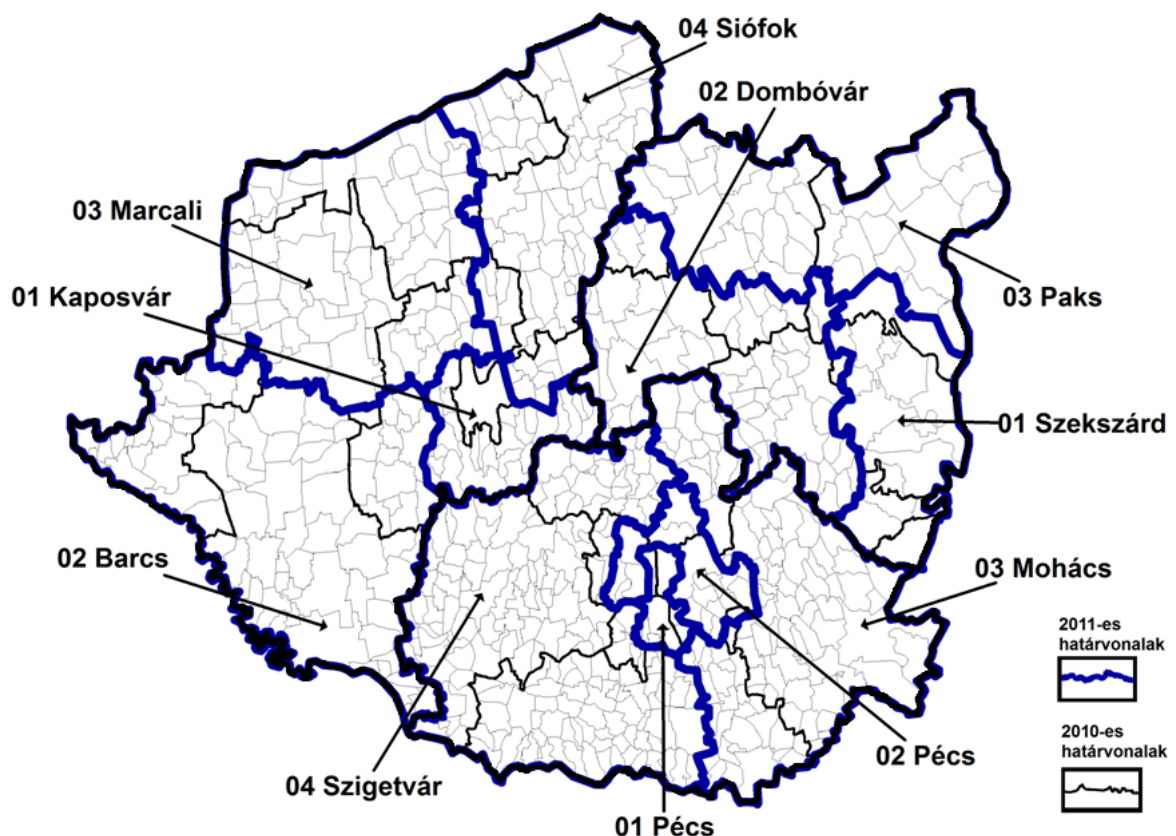
Somogyban lassult a fogyás üteme, míg Baranyában, és méginkább Tolna megyében, felgyorsult a népességcsökkenés az utóbbi másfél évtizedben. A csökkenés elsősorban az egyre gyorsuló természetes fogyásnak, azaz az előregedésnek az eredménye mindhárom megyében. A vándorlás valamit enyhít ezen, különösen Somogy megyében a Balaton miatt, de Tolna megyében ez a mutató is erősen negatívba fordult 2001 után. Szélsőséges módon az odavándorlás és a természetes fogyás is Somogy megyében volt a legnagyobb, ami az idősebbek odavándorlásának az eredménye.

Az 1990-től érvényes választókerületi beosztás alapján Tolna megye 5 választókerületből állt Tolna, Somogy 6-ból és Baranya 7-ből (3. ábra). Ebből Tolnában a kerületek száma lecsökkent háromra, Somogyban és Baranyában pedig egyaránt négyre (4. ábra). Mivel Baranya megyében csökkent a legnagyobb számban a népesség, ezért érthető, hogy a választókerületek is itt csökkentek nagyobb számban (Tolna- és Somogy megyéből egyaránt kettővel, Baranya megyéből pedig hárommal kevesebb egyéni képviselő jut a parlamentbe). Csak megyénként ennyi választókerülettel lehet az országos átlaghoz közelíteni az egy választókerületre jutó választópolgárok számát (átlag Baranya: 79 320 fő, Somogy: 65 416 fő, Tolna: 63 934 fő).

3. ábra: A Dél-Dunántúl egyéni választókerületei a 2011-es választási törvény előtt (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

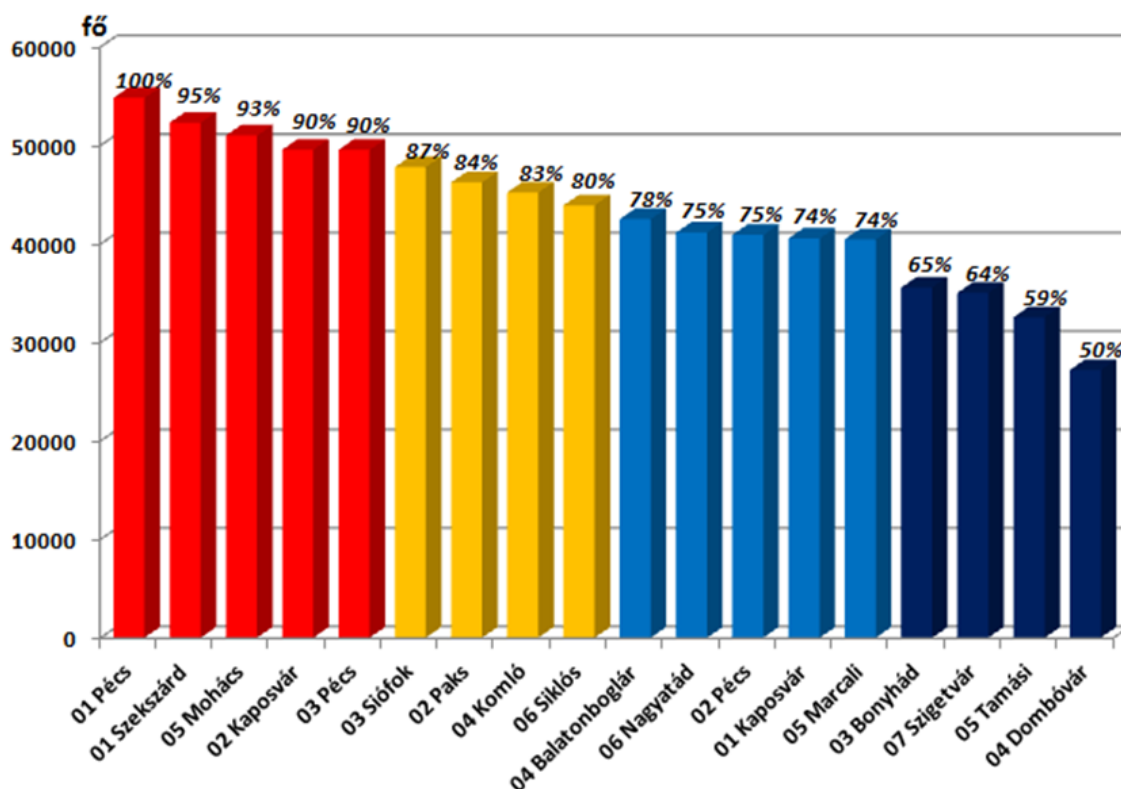
A dél-dunántúli választókerületek közül mindig a dombóváriban voltak a legkevesebben a választásra jogosultak, míg a legtöbb választópolgárral rendelkező kerület az idők folyamán változott. Kezdetben a mohácsi volt a legnépesebb (1990: 52 968 fő, 1994: 53 306 fő), majd 1994 után két választásig Szekszárd választókerülete lett a legnagyobb (2002: 53 175 fő) és a mohácsi a második helyre csúszott (2002: 52 293 fő). Ezt követően 2006-ban már a Pécs 01-es választókerület került az élre és maradt ott 2010-ben is. Ez betudható a Pécs délkeleti agglomerációjában gyarapodó szuburbán településeknek (pl. Kozármisleny, Nagykozár, Bogád). Ezzel a 20 év alatt itt alakult ki a legnagyobb választókerület a maga 54 809 választásra jogosultjával. Míg Pécs északnyugati részén, a 02-es választókerületében ment végbe a legnagyobb arányú csökkenés. Az 1990-es értékhez képest 2010-re 89,8%-ára esett vissza a választók száma, ami a legnagyobb csökkenést jelentette az egész régióban. Oka, hogy Pécsnek ehhez a kerületéhez nem tartozik annyi és olyan nagy lélekszámú szuburbán település, mint a másik kettőhöz, így kevésbé kompenzálja Pécs népességfogyásának mértékét.

4. ábra: A Dél-Dunántúl új egyéni választókerületi beosztása a 2011-es választási törvény értelmében (Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Szintén nagymértékben csökkent Tamási és Marcali választókerülete is. Tamási választópolgárainak száma 8,4%-kal, míg Marcalié 7,7%-kal esett vissza 1990-hez képest. A legnagyobb arányú növekedés pedig az említett Pécs 01 kerülete produkálta. Itt 15,2%-kal nőtt a választópolgárok száma 1990-hez képest. A második legnagyobb, 7%-os növekedést Siófok választókerületében regisztrálták. Ezek az adatok jól mutatják az egyes térségek demográfiai folyamatait.

Választási rendszerünk alapelvei, hogy a választójog általános és egyenlő, valamint a szavazás közvetlen és titkos. Ezek közül az egyenlőség elve sérült a leginkább a demográfiai folyamatok következtében. Míg a dombóvári kerületben egy mandátum megszerzéséhez elegendő volt hét-nyolcezer szavazat, addig a 01 Pécs választókerületben tizenhét-tizennyolcezer szavazat kellett egy mandátumhoz. Ha az összes választásra jogosult megjelenne, és a különbséget nem súlyosbítaná tovább a Dombóvár térségében jellemzően alacsonyabb részvételi arány, akkor is azt tapasztalnánk, hogy egy dombóvári kerülethez tartozó szavazata 2010-ben kétszer többet ért egy 01 pécsi választókerületben élő voksánál. Ugyanígy a tamási szavazók is 1,68-szor, míg a Bonyhád, Szigetvár választókerületében élők szavazata is másfélszer többet ért egy 01 Pécs választókerületi szavazó voksánál (5. ábra).

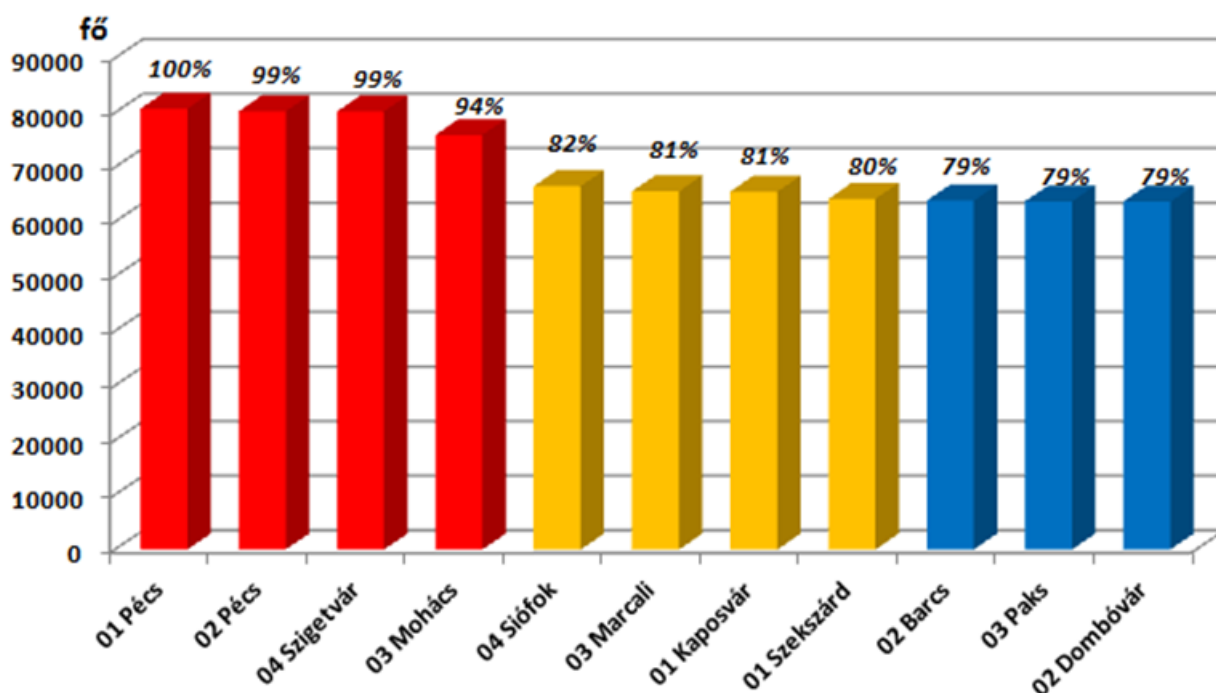
5. ábra: A Dél-Dunántúl egyéni választókerületei 2010-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2013.)

Mivel 1990 óta az összes dél-dunántúli választókerület közül 2010-ben volt az eddigi legmagasabb választópolgárszám a Pécs 01 választókerületben (54 809 fő), ugyanakkor 2010-ben csökkent mélypontjára a dombóvári választókerület is (27 179 fő), ezért a 2010-es választáson volt a legnagyobb különbség a legnagyobb és legkisebb kerületek között. Így a dombóvári választókerület csupán 49,6%-a volt a Pécs 01 kerületnek. Hogy a dombóvári választókerületben induló jelölt ne kerülhessen fele annyi szavazattal a parlamentbe, mint a pécsi, ezért mindenképpen szükség volt egy új választókerületi rendszer kialakítására. A túlméretezett parlament létszámcsökkentése is jó lehetőséget teremtett e probléma orvoslására. A népességszám vizsgálata alapján sikeresnek nevezhető ennek a célnak a megvalósítása, még ha nem is minden esetben tűnik logikusnak a választókerületek határainak kialakítása. Mert például a Pécszet átszelő két választókerület a gerrymandering gyanúját is felkelti a választókerületek térképét vizsgáló kutatóban, ahol a kompaktság helyett egy északi nyúlvánnyal rendelkező 01-es, valamint egy ezt karéjszerűen körülölelő 02-es pécsi választókerületet alakítottak ki.

Ezekről eltekintve az egyik legfontosabb változtatás, hogy a 20 évig legkisebb dombóvári kerületet kibővítették a bonyhádival és a Tamásitól nyugatra található négy településsel, valamint több tamási kerület déli részén található települést és két egykor paksi körzethez tartozó falut (Kistormás, Kölesd) is hozzácsatolták. Cserébe csökkentették az egykor bonyhádi kerület déli részét, így Báticasék Szekszárdhoz került. Ezzel megnövelték a dombóvári választókerülethez tartozó választópolgárok számát és csökkentették az egyéni választókerületek közötti nagymértékű aránytalanságot. Az eddig tapasztalt kétszeres és másfélszeres különbségek helyett 1,27-szeresre mérséklődött a potenciális szavazók közötti különbség. Tehát a legkisebb barcsi és dombóvári választókerületek nem kisebbek a pécsi kerületeknél 40-50%-kal, hanem csak 21%-kal (6. ábra). A kerületek többsége (Somogy és Tolna megyében) 64 – 67 ezer fő körül mozog. A Baranya megyei választókerületek a legnagyobbak. Itt a legalacsonyabb létszámú mohácsi választókerület 76 ezer fős, míg a többi kerület ezt meghaladó 80 ezer fő körüli.

Mivel a szigetvári kerület a három legnépesebb választókerület egyike, ezért nehezen érthető miért nem csatoltak tőle az új mohácsi kerületbe több települést, aminek egyébként is a legnagyobb mértékben csökken a népessége Baranya megyében (1990-2011 között 12,5%-kal). A régió másik két leginkább elnéptelenedő kerülete a

barcsi és dombóvári (3. melléklet). Emellett Somogy megyében a barcsi kerületben található a legkevesebb választópolgár (63 900 fő). Ezért lehetett volna Szekszárdtól Dombóvárhoz, vagy Somogyban néhány települést Barcs kerületéhez csatolva kiegyenlítettebb kerületi beosztást kialakítani. Így az összes Somogy és Tolna megyei kerület 64 és 66 ezer fő között lenne, de még akkor is leszakadhat Barcs a nagy népességfogyása miatt, tehát érdemes az ilyen kerületeket kicsit túlméretezni a többihez képest.

6. ábra: A Dél-Dunántúl egyéni választókerületei közötti létszám egyenlőtlenségek 2014-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Az átalakítások az egyenlőség elvét szemelőtt tartva jónak mondhatók. Azonban vannak túlzottan megnyújtott és logikátlan formájú kerületek is, mint például a két pécsi, illetve a szigetvári kerület is túl nagy a mohácsihoz képest. Ami persze politikailag érthető, ha azt vesszük figyelembe, hogy Baranya megye keleti felében erősebb a FIDESZ, így ez jelentheti azt is, hogy egy mohácsi szavazat többet ér a szigetvárinál, mivel itt kevesebb szavazattal delegálnak egy képviselőt a parlamentbe (malapportionment). Mindent egybevetve az új beosztás kifogásolhatósága ellenére nagy javulást hozott az elmúlt évek aránytalanságaihoz képest, tehát előrelépés történt a szavazatok egyenlősége felé.

5. Magyarország és a Dél-Dunántúl választási eredményei

Az eredmények részletes regionális elemzés előtt szélesebb perspektívából vizsgálom meg a Dél-Dunántúl helyzetét. Magyarország választási eredményeivel összevetve érzékelhetővé válik, hogy mennyire sajátos a vizsgált régió politikai térképe, miben egyezik meg, illetve tér el az országos tendenciáktól. 2010-ben az egész országban általánosan visszaesett a részvételi arány, ami 2014-ben is folytatódott. Ez a Dél-dunántúli régióban is látványos területi eltéréseket eredményezett, amelyekből következtethetünk, hogy milyen okok állhatnak az események hátterében.

5.1. Az országos végeredmények összehasonlítása a Dél-Dunántúléval

A 2014-es országos részvételi arány (61,73%) tükrében elmondható, hogy a Dél-Dunántúlon 2,59 százalékponttal kevesebben mentek el szavazni. Ez a megállapítás az előző választásokra is igaz volt, de a lemaradás mértéke 2010-ig sokkal kisebb volt. A 2010-es visszaeséshez képest viszont csökkent a különbség az országos és a régiós részvételi arányok között, ami sajnálatosan nem a Dél-Dunántúl felzárkózásának, hanem az országos aktivitás nagyobb mértékű csökkenésének az eredménye (1. táblázat).

	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Dél-Dunántúl	64,24	68,12	55,45	69,68	66,70	61,11	59,14
Magyarország	65,11	68,92	56,26	70,53	67,83	64,38	61,73
– különbség	-0,87%	-0,80%	-0,81%	-0,85%	-1,12%	-3,27%	-2,59%

1. táblázat: A Dél-Dunántúl és az országos részvételi arányok közötti különbségek alakulása 1990-2014-ig (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

A pártok listás eredményeit vizsgálva megállapítható, hogy 2014-ben a FIDESZ Dél-dunántúli eredményei (43,98%) nem érték el az országos 45,04%-os átlagértéket, míg 2010-ben 4,5 százalékponttal meghaladta azt. Az MSZP-Együtt-PM-DK-MLP közös listáját (továbbiakban: MSZP) a szavazók 25,67%-a választotta országosan, ami megegyezik a Dél-dunántúli szavazati arányokkal (25,63%). A JOBBIK az országosnál

körülbelül egy százalékponttal jobban (21,62%), az LMP pedig 0,2 százalékponttal rosszabbul szerepelt a Dél-Dunántúlon (5,15%).

A végeredmények láttán azt mondhatjuk, hogy általában a vidéki térségekben jobban szerepelő nemzeti politikát folytató JOBBIK, és 2010-ben a FIDESZ is az országos átlagnál jobb eredményeket ért el a Dél-Dunántúlon. Ezzel szemben a szociálliberális MSZP csak 2010 előtt, a zöld párttá váló LMP pedig sosem szerepelt jobban, mint az ország más részein. Viszont a jelenlegi kormánypárt 2014-ben már olyan mértékben rontott eredményein a Dél-Dunántúlon (a 2010-es 57,3%-ról 43,98%-ra), hogy közel 1%-kal elmaradt az országos átlagtól. Ami jelentős visszaesés a 2010-es országgyűlési választáshoz képest (-13,3%).

5.2. A Dél-Dunántúl helyzete az ország más régióihoz viszonyítva

Az ország hét régióját figyelembe véve összehasonlíthatjuk a választói aktivitás területi különbségeit Magyarországon. A 2010-es választásokon a Dél-dunántúli régióban sikerült legkevésbé aktivizálni a választókat, ami meglepő eredmény, hiszen az alföldi régiókat korábban minden alkalommal felülmúlta. Viszonylag javult ez a mutató 2014-ben, ugyanis már nem itt volt a legalacsonyabb a részvételi arány, hanem az 59% alá csökkenő alföldi régiókban.

Budapest országosan mindig a legnagyobb részvételi arányokat produkálta az 1990-es választások kivételével. 1998-ban egységes visszaesés mutatkozik a részvételi arányokban, ekkor mindenhol rekord mélységekbe süllyedt a részvételi hajlandóság. Míg 2002-ben a Nyugat-Dunántúl és Észak-Magyarország kivételével a legkiemelkedőbb részvétel volt a választásokon. Az 1990 óta nyilvántartott modernkori választási adatbázisban az Észak-Alföldet leszámítva mindenhol a második legkisebb részvételi arányt 2014-ben regisztrálták. Ezzel alulmúlva a 2010-es eredményeket is (2. táblázat).

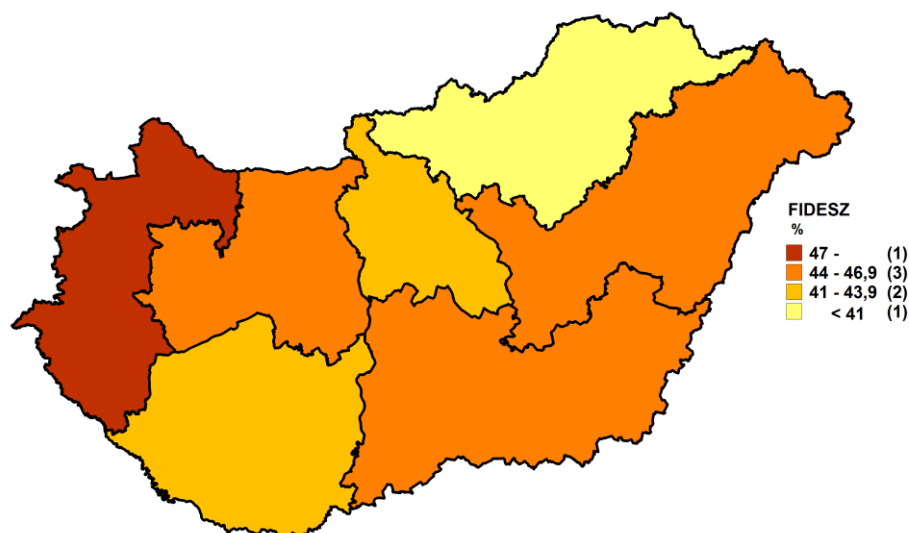
Ebből arra következtethetünk, hogy az alacsonyabb választási részvétel kedvezett 1998-ban és 2010-ben a FIDESZ-nek. Az MSZP-hez közelebb álló szavazók pedig nagyobb arányban bizonytalankodtak és maradtak otthon. A táblázatból az látható, hogy 2006-hoz képest 2010-ben a Dél-Dunántúlon csökkent a legnagyobb arányban a részvétel (5%-ot meghaladóan), illetve a második legnagyobb részvételi arány

csökkenés Budapesten ment végbe (4,56 százalékponttal). 2014-ben viszont pont ezekben a régiókban csökkent a legkisebb mértékben az részvételi aktivitás; Budapesten (-1,13%), a Dél-Dunántúlon (-1,97%) és Észak-Magyarországon (-1,96%). A legnagyobb visszaeséseket pedig az alföldi régiókban regisztrálták (Dél-Alföld: -3,65%, Észak-Alföld: -3,93%). Tehát 2010-ben a hagyományosan szocialista párti bázisterületeken volt óriási a részvételi arányok csökkenése, ami 2014-ben mérséklődött és inkább a FIDESZ-hez közelebb álló vidéki térségekre helyeződött át ez a passzív hangulat.

	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Közép-Magyarország	68,67%	71,71%	60,46%	74,93%	72,09%	68,43%	66,26%
 Budapest	71,18%	74,25%	63,63%	77,52%	74,33%	69,77%	68,64%
Nyugat-Dunántúl	74,32%	72,22%	60,45%	73,03%	69,51%	65,29%	62,69%
Közép-Dunántúl	66,71%	70,23%	57,00%	71,00%	67,75%	63,87%	61,43%
<i>Dél-Dunántúl</i>	64,24%	68,12%	55,45%	69,68%	66,70%	61,11%	59,14%
Észak-Magyarország	62,42%	69,69%	55,18%	68,79%	65,11%	62,28%	60,32%
Dél-Alföld	62,66%	64,73%	52,38%	66,26%	64,75%	61,92%	58,27%
Észak-Alföld	56,11%	64,13%	49,97%	66,10%	64,43%	62,34%	58,41%
MAGYARORSZÁG	65,11%	68,92%	56,26%	70,53%	67,83%	64,38%	61,73%

2. táblázat: Az első választási forduló részvételi arányai régióként Magyarországon
(Forrás: valasztas.hu; Szerk.: Bertus Z. 2014.)

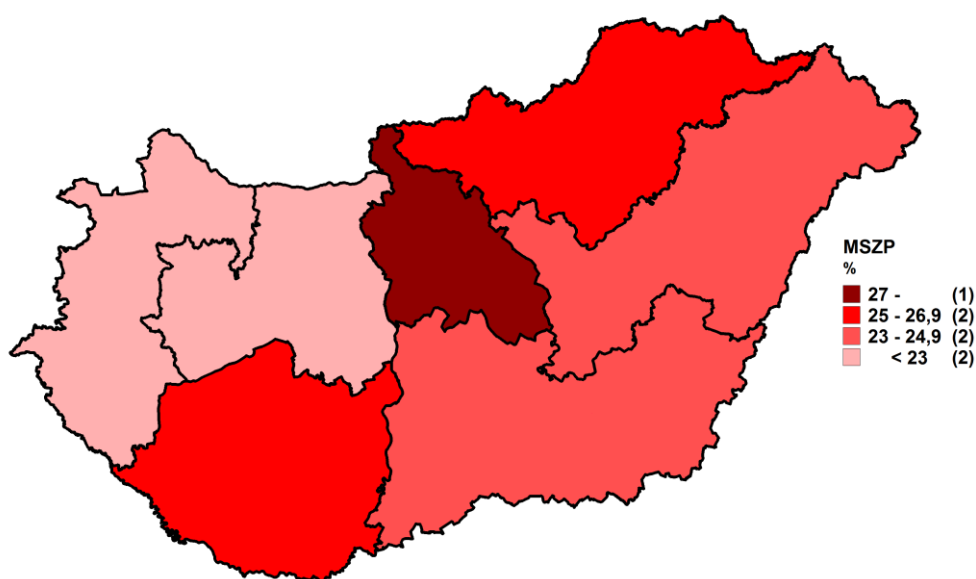
A Dél-Dunántúlon a FIDESZ sok szavazót veszített el 2010 óta (-74 000 szavazat). Az akkor még kiemelkedőnek mondható régiós eredményeit (57,3%) csak a Nyugat-Dunántúlon tudta felülmúlni (59,8%). Leggyengébb eredményét 2010-hez hasonlóan 2014-ben is Észak-Magyarországon (39,62%), illetve Közép-Magyarországon (41,10%) érte el a párt. A 2014-es választáson viszont a Dél-Dunántúlon veszített legnagyobb arányban a támogatottságából (-13,3%), ezzel Észak- és Közép-Magyarország mellett itt érte el a harmadik legrosszabb eredményét 43,98%-kal (7. ábra).

7. ábra: A FIDESZ listás eredményei régióként 2014-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Az MSZP és társpártjai a Dél-Dunántúlon 3. helyezést érték el a régiók sorában 25,63%-kal. Nem sokkal lemaradva a Közép-Magyarország (32,5%) és az Észak-Magyarország (26,4%) régióktól (8. ábra). Azonban a jó észak-magyarországi eredményei ellenére a JOBBIK megelőzte, ugyanis a radikális párt 27,14%-ot ért el. Már 2010-ben is látszódott a keleti országrészben az MSZP látványos hanyatlása, mert az Észak-Magyarország és az Észak-Alföld régióban is második lett a JOBBIK, ezzel harmadik helyre kényszerítve a szocialistákat.

A 2010-es országgyűlési választáson a dél-dunántúli választópolgárok 13,9%-a támogatta a JOBBIK-ot, hasonlóan kevesen, mint a Nyugat-Dunántúlon (13,68%), vagy Közép-Magyarországon (13,11%). Viszont a 2014-es választást tekintve minden régióban javítani tudott eredményein, különös tekintettel a dunántúli régiókban.

8. ábra: Az MSZP Összefogás listás eredményei régióként 2014-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Elsősorban a Közép-Dunántúlon lépett előre látványosan, 8 százalékpontot meghaladó mértékben (23,2%-ra), ezzel megelőzve a szocialistákat. Ezt követően a Dél-Dunántúlon nőtt még szintén jelentősen (7,7%) a JOBBIK támogatottsága. Ezzel az átlagos régiókhoz zárkózott fel (21,6%), és továbbra is Nyugat-Magyarország, valamint Közép-Magyarország régiókban a legkisebb a radikálisok elfogadottsága.

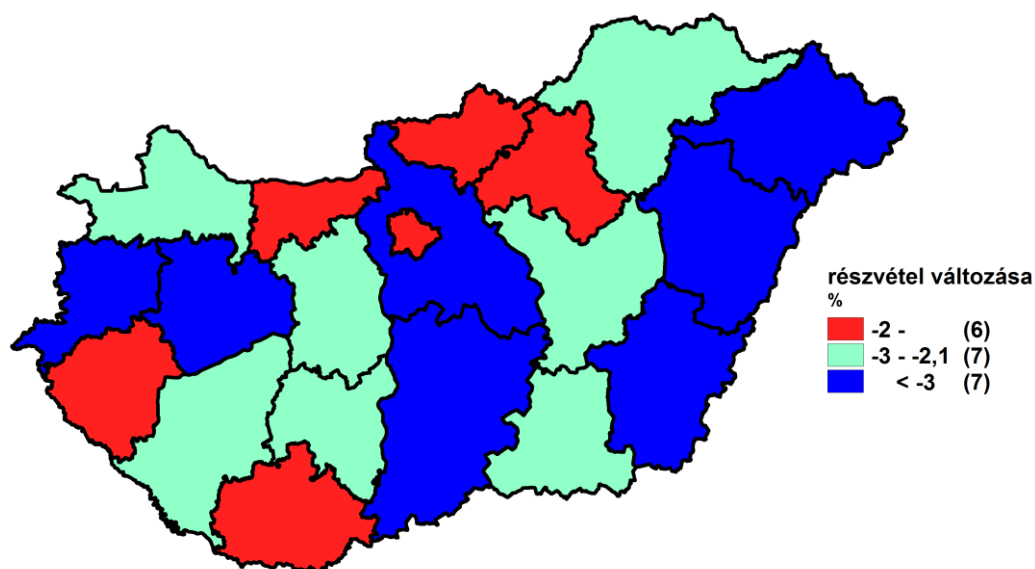
A JOBBIK-kal ellentétben az LMP, az MSZP-hez hasonlóan a legjobb eredményét Közép-Magyarországon érte el 7,8%-kal. Ez azt jelenti, hogy itt 5%-ot veszített 2010-es támogattságából. A többi régióban a bejutási küszöbhez elégséges 5%-os eredményeket ért el, kivéve az Észak-Alföld (3,4%) és az Észak-Magyarország (3,1%) régiókat. Ebből arra lehet következtetni, hogy az ország északkeleti részein, ahol a legnagyobb társadalmi-gazdasági gondokkal küzdő térségek találhatók, ott tudott a JOBBIK jelentősebb szavazóbázist kialakítani. Ezzel ellentétesen az LMP itt nem játszott jelentős szerepet, és inkább csak a nagyvárosi rétegeket tudta megszólítani. Az MSZP a hagyományos ipar- és bányavidékeken érvényesült jobban, míg a FIDESZ itt kevésbé.

5.3. A választások elemzése megyei és egyéni választókerületi szinten

Nagyon leegyszerűsítve Tolna és Somogy megyét a JOBBIK és a FIDESZ, míg Baranyát az MSZP bázisának mondhatjuk a Dél-Dunántúl megyéi közül. Azonban a valóság ennél sokkal árnyaltabb. 2010-ben a FIDESZ nagyarányú fölénye mindenhol megmutatkozott és mindhárom megyét nagy többséggel uralta. Közülük leginkább Somogyra volt ez igaz, ahol a listás szavazatok 59,63%-ával nyert, de Tolna megye sem sokkal maradt le mögötte az 58,68%-kal. Ez 2014-ben már jelentősen megváltozott, mert Somogy megye pártpreferenciája a nemzeti radikális irányba tolódott el és a FIDESZ-re szavazók aránya 2010-hez képest 14,7 százalékponttal csökkent. Ezzel Tolna megye lett a FIDESZ legerősebb bázisa, míg Somogy megye a radikálisoké, régiós viszonylatban.

Beszédesek a részvételi arányok megyék közti eltérései is, különösen a 2010-es eredmények fényében. Ugyanis 2010-ben Tolna megye volt a régióban az első a választási részvétel (61,72%) tekintetében. Ami a választások történetében sosem

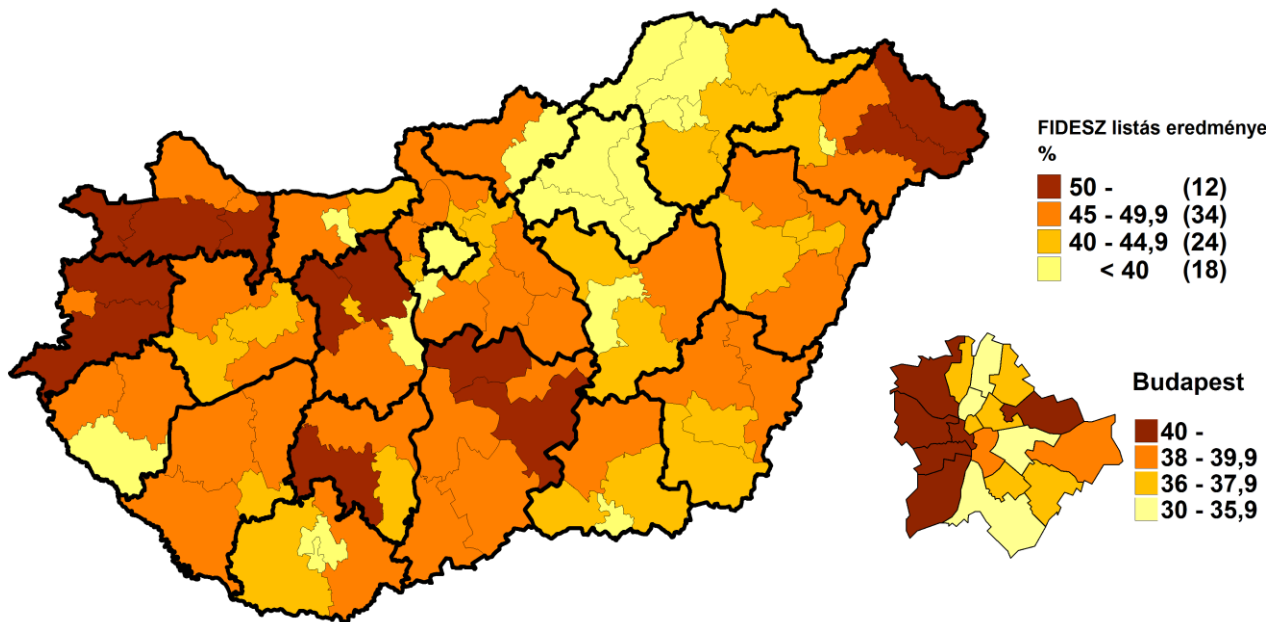
fordult elő 2010-et megelőzően, mert Baranya megye mindig megelőzte Tolna és Somogy megyét, ahogy 2014-ben is. 2014-re visszaállt a szokásos Baranya (59,51%), Tolna (59,06%), Somogy megye (58,75%) sorrend. Annak köszönhetően, hogy Baranya megye aktivitása csak kis mértékben csökkent (Heves megye és Budapesthez hasonlóan). Vagyis a hagyományosan szocialista pártpreferenciájú megyékre jellemző, hogy kisebb volt a részvételi arányok csökkenése (9. ábra). Zala megyében csak a jelentősen gyarapodó JOBBIK szavazótábora javíthatott a részvételi arányon.

9. ábra: A részvételi arányok változás Magyarországon a 2010-2014-es időszakban
(Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Magyarországon Somogy megyében csökkent a legnagyobb arányban a FIDESZ pártlistás eredménye (-14,7%), ezt követően pedig a második legnagyobb arányban, Baranya megyében (-13,4%). A Dél-Dunántúlon Tolna megyében hagyományosan nagy a támogatottsága a keresztényi értékeket képviselő néppártoknak, így a FIDESZ-KDNP-nek is. Ezért itt csökkent régiós szinten a legkisebb mértékben a kormánypártok pártlistás szavazati aránya (-11,4%).

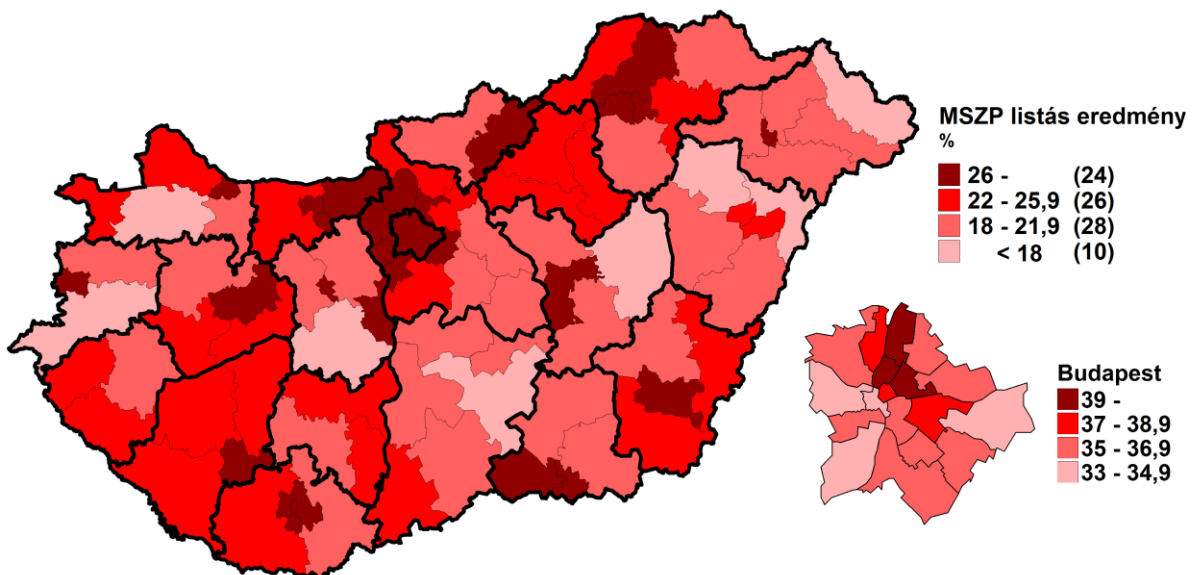
Országos viszonylatban Tolna megyéhez hasonlóan – de jóval markánsabban – Győr-Moson-Sopron és Vas megyében szintén nagy hagyománya van a polgári párt stabil támogatottságának és továbbra is magabiztosan vezet a FIDESZ, 50%-ot meghaladó szavazati aránnyal (10. ábra). Igaz, Bács-Kiskun megyében is abszolút többsége maradt a FIDESZ-nek, de kevésbé stabilan, mert többen nem mentek el szavazni, és nagyobb arányban veszített szavazatokat, mint Győr-Moson-Sopron megyében.

10. ábra: A FIDESZ listás eredményei egyéni választókerületenként 2014-ben
(Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Baranya megyében hagyományosan inkább a baloldalinak nevezett pártok érvényesülnek jobban (11. ábra). Ebből kifolyólag, illetve ezt alátámasztva itt érte el legrosszabb eredményét a FIDESZ és a JOBBIK, valamint legjobb eredményét az MSZP és az LMP. Azonban a régiós (+7,7%) és általában a dunántúli trendeknek is megfelelően a JOBBIK tudott legnagyobb arányban javítani 2010-es eredményein. Szintén sokat javítottak a szocialisták (+5,8%), miközben csökkent a FIDESZ (-13,3%) és az LMP (-2,5%) támogatottsága. A szocialisták legjelentősebb növekedése Budapest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Heves megyében volt számottevő (+9,5-11,5%).

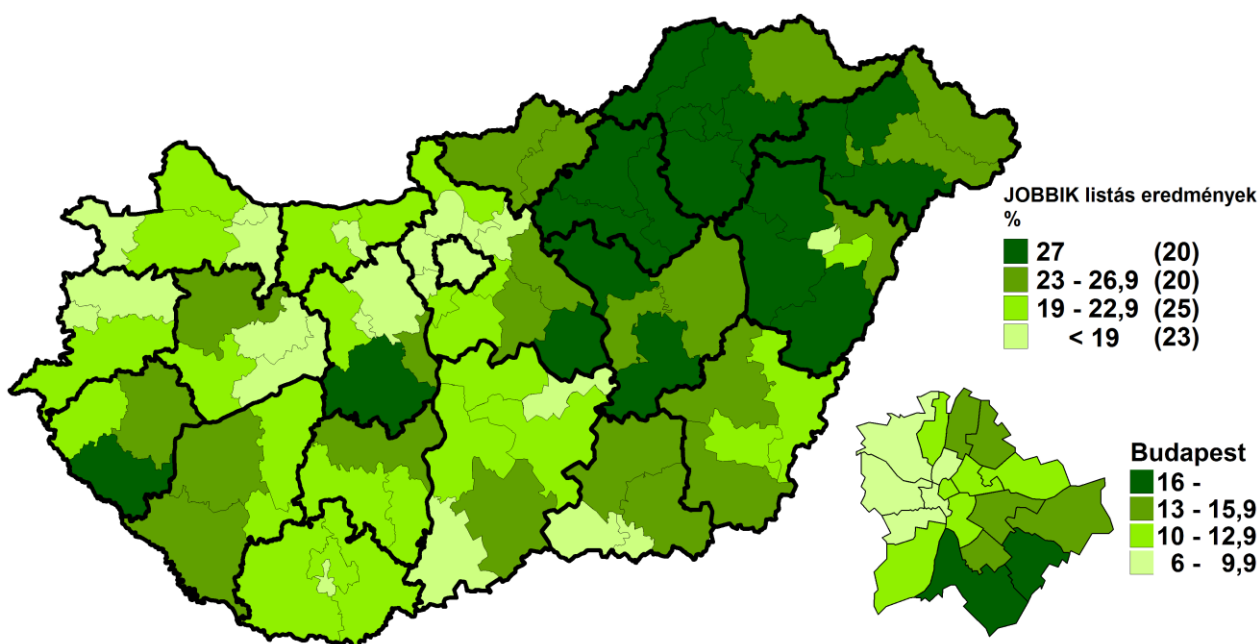
A 2014-es választások legdinamikusabb fejlődést mutató pártja a JOBBIK volt. Szoros versenyben állt a közös listát állító balliberális pártokkal. A JOBBIK előretörését mi sem bizonyítja jobban, hogy a 2010-ben még csak az ország keleti

11. ábra: Az MSZP Összefogas listás eredményei egyéni választókerületenként 2014-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

részen támogatott párt 2014-re erőteljes javulást ért el a Dunántúlon is (12. ábra). A leginkább figyelemre méltó növekedést Somogy megyében érte el a JOBBIK (+8,8%). De Zala megyében is közel 8%-ot javított, így az ország negyedik legradikálisabb megyéjévé vált, a kelet-magyarországi Borsod-Abaúj-Zemplén (29,54%), Jász-Nagykun-Szolnok (28,33%) és Hajdú-Bihar megye (25,45%) után.

Szabolcs-Szatmár-Bereg és Heves megye kivételével minden megyében javított a JOBBIK 2010-es eredményein. Továbbra is a keleti országrészben nagyobb a támogatottsága, és csak a közép-magyarországi, illetve nyugat-dunántúli megyékben kapott 20%-nál kevesebb listás szavazatot. Ahol a balliberális és a polgári pártok, vagyis a centrum, stabil többséggel rendelkezik. Így inkább csak azokban a megyékben ért el nagyobb sikereket a radikális párt, ahol végzetesen megingott a szocialistákba és a kormánypártba vetett hit.

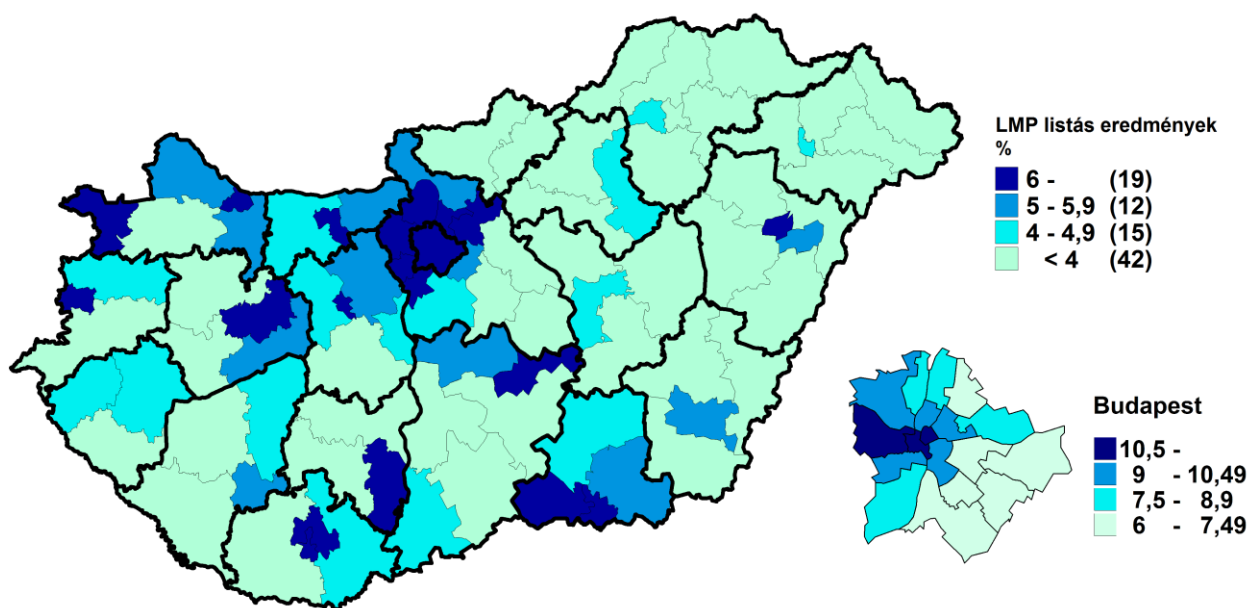

12. ábra: A JOBBIK listás eredményei egyéni választókerületenként 2014-ben
(Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Nem nevezhető egyértelműen második erőnek a JOBBIK a 2014-es parlamenti választások alapján. Mert bár az MSZP csak négy másik párttal együtt, de a JOBBIK eredményeit felülmúlva több képviselőt tudott a parlamentbe delegálni, és több megyében második erő tudott lenni. Néhány megyében visszavette a második helyezését a szociálliberális pártokkal összefogó MSZP, hiszen 2010-ben Csongrád megye kivételével minden kelet-magyarországi megyében második helyezést ért el a

JOBBIK. Azonban a szocialisták önmagukban már nem tudnák harmadik helyre kényszeríteni a radikálisokat, ahogy az látszódott az európai parlamenti választásokon is.

Éppen csak sikerült a parlamentbe jutáshoz szükséges 5%-os küszöböt elérnie az LMP-nek, amely elsősorban a nagyvárosi térségekben tudott jó eredményeket elérni. Jellemzően a liberális értelmiségi körökben nagy a támogatottsága, így Budapesten (8,93%), ezen belül is a belvárosi és budai választókerületekben, valamint Csongrád (6,68%), Baranya (6,37%) és Pest (6,15%) megyében tudott jobb eredményeket elérni (13. ábra). Magyarország keleti részén egyedül Csongrád megyében tudta csak az 5%-ot teljesíteni. A 2010-es választási eredményeihez képest általában 2-3%-ot gyengült, ami betudható a Párbeszéd Magyarországért kiválásának, ezzel megosztva az LMP szimpatizánsait.

13. ábra: Az LMP listás eredményei egyéni választókerületenként 2014-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Az országos eredmények alapján azt mondhatjuk, hogy továbbra is őrzi fölényét a kormánypárt, de már kevésbé magabiztosan, mint 2010-ben. A szocialisták összefogással együtt tudtak csak egy JOBBIK-hoz hasonló eredményt elérni, az LMP pedig megrekedt a bejutási küszöb közelében. Azonban tovább erősödött a JOBBIK, ami tendenciáját tekintve aggodalomra adhat okot a kormánypártoknak.

A JOBBIK eredményeiből az látszik kirajzolódni, hogy leginkább azokban a térségekben tudott igazán jó eredményeket elérni, ahol súlyos gazdasági- és társadalmi gondokkal küzdenek (4. melléklet). Tehát a leszakadó térségekben tört előre, elsősorban azon társadalmi csoportok számára nyújt alternatívát, akik kiszolgáltatottak és a rendszerváltozás veszteseinek mondhatók, illetve akik már nem bíznak az 1990 óta hol kormányon, hol ellenzékben lévő pártokban.

Ez elsősorban az MSZP egykori bázisterületein figyelhető meg. Mert a szocialisták 2007-2010 közötti válságkezelése, és több más intézkedése is olyan mértékben erodálta a pártba vetett bizalmat és így a szavazótáborát, hogy már nem volt képes a FIDESZ-szel lépést tartani. A kiábrándultak tömege 2010-ben a tartózkodással jelezte elégedetlenségét, de ez nagyrészt folytatódott 2014-ben is. Hogy a tömeg másik része milyen arányban pártolhatott a FIDESZ, vagy a JOBBIK táborához, azt csak egy országos reprezentatív kérdőíves felméréssel lehetne kimutatni. Azonban a térképek alapján bátran állítható, hogy a JOBBIK elsősorban a szocialisták egykori fellegvárainak számító térségekben (Észak-Magyarország) tudott igazán megerősödni, ahol a reményvesztett szavazók számára kínált lehetséges alternatívát a posztoszocialista korszak pártjaival szemben.

6. A régió belüli választási eredmények értékelése

Ebben a fejezetben részletesebben elemzem a Dél-Dunántúl egyéni választókerületeit és a településhálózata választási eredményeit. Már megyei szinten is érzékelhető egyfajta tagolódás a pártpreferenciák terén. Azonban csak az egyéni választókerületek, valamint a települések szintjén vizsgálva kapunk térbelileg igazán differenciált képet.

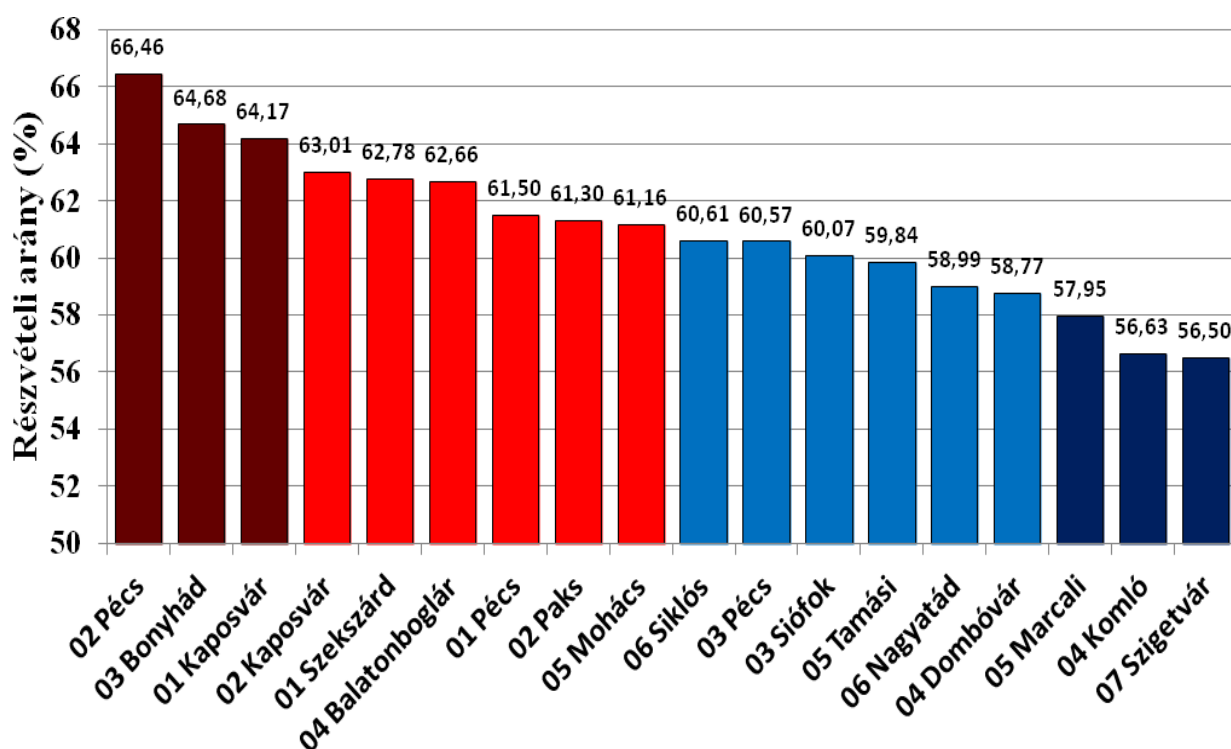
6.1. Az eredmények választókerületi szintű vizsgálata

A földrajzi egységek alacsonyabb szintjén vizsgálódva már több következtetést tudunk levonni az eddigi nagyobb területeket átfogó elemzésekhez képest. Azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy ezekben a területi egységekben egyéni jelöltek sorsáról döntenek a szavazók és a pártpreferenciáktól eltérő eredmények is születhetnek az induló személyiségének, ismertségének függvényében. Hogy a pártlistás eredményeket ezen a területi szinten is vizsgálhassam, a szavazókörök adatait aggregáltam az egyéni választókerületek szintjére.

A régióban található OEVK-k között a részvételi arányok 2010-ben 10%-on belül, egy 66,5-56,5%-os skálán mozogtak (14. ábra). A legszélsőségesebb ingadozások Baranya megyében voltak, ugyanis itt regisztrálták a régió legmagasabb és legalacsonyabb értékeit. A legkevesebben Szigetvár és Komló választókerületeiben járultak az urnákhoz, a legtöbben pedig Baranya 2-es számú választókerületében, amihez Pécs északnyugati városrésze és annak környező települései tartoztak. Pécs további kerületei lemaradtak, és csak a 7., illetve 11. helyen álltak a választási részvétel tekintetében.

Ezen eredmények hátterében részben a hagyományosan alacsony politikai érdeklődés, részben a vezetőkől való kiábrándultság, a választói bizonytalanság és az ebből fakadó érdektelenség, döntésképtelenség áll. Leginkább a Baranya megyei egyéni választókerületek esetében lehetett nagyfokú érdektelenséget megfigyelni. Mert a 2010-et megelőző választások során is Marcali, Tamási és Nagyatád választókerületei voltak a sereghajtók. Az élbolyban pedig 2002 és 2006-ban is ott volt a mindig magas

aktivitású 2-es pécsi választókerület, valamint a további két legaktívabb bonyhádi és 3-as pécsi választókerület (5. melléklet). Ebből a trióból szintén kitűnik a Baranya megye több választókerületére jellemző apátia hangulat, mert a 3. egyéni választókerülete az élmezőnyből a 11. helyre esett vissza. A Dél-Dunántúl egyéni választókerületei közül itt volt a legnagyobb részvételi arány visszaesés (-8,5%-ot) Szigetvár (-8,74%) és Komló (-8,71%) mellett. Ez a választói magatartás Baranya megyei választókerületre általánosan jellemző, mert Siklós kivételével mindenhol 6%-nál jobban csökkent a részvételi arány. Baranyán kívül csak Balatonboglár és Siófok választókerületében csökkent az aktivitás 6%-ot meghaladóan.

14. ábra: A Dél-Dunántúl országos egyéni választókerületeinek részvételi aránya 2010-ben
(Forrás: www.valasztas.hu; Szerk.: Bertus Z., 2013.)

A választási részvételt sok más körülmény is befolyásolja. Bár általában a kutatások hipotézise, hogy a társadalmi-gazdasági fejlettség és a választási részvétel között pozitív korreláció áll fenn, de a kutatók ebben nem képviselnek egységes álláspontot. Kovács Zoltán három meghatározó tényezőt emel ki. Ezek az életkor, az iskolai végzettség és a lakóhely. A középkorú magasabb iskolai végzettségű városi lakosok körében a legmagasabb a politikai aktivitás (KOVÁCS Z. 2000). A részvétel függ még a családi és közösségi hagyományoktól, a lakókörnyezettől, a regionális hatásoktól,

továbbá a politikai, társadalmi környezettől, és egyéb tapasztalatoktól (BÖHM A. 2003). Ezeket a megállapításokat a következő fejezetben, települési szinten is jól lehet szemléltetni.

Az új beosztás következtében a 2010-es eredményeket nem lehet a 2014-es választókerületekkel összehasonlítani. Annyi azonban látszik, hogy továbbra is Dél-Somogyban, a barcsi egyéni választókerületben (54,28%) volt a legkisebb az aktivitás, ami országosan a választásokon legkevésbé aktív térségekhez (Sárbogárd, Kiskunhalas, Ózd) tartozik (6. melléklet). Ezzel szemben a két pécsi (63,43%) választókerületben és a kaposváriban (63%) voltak a legaktívabbak a választópolgárok, ami szintén nem jelent nagy változást. Az eltérés csak annyiban jelentős, hogy folytatódott a részvételi arányok csökkenése, ami egyre inkább közelíti az 1998-as mélypontot.

A szocialisták általában ott tudtak jobb eredményeket elérni, ahol a részvételi arányok is magasabbak voltak, azaz Kaposvár és Pécs választókerületeiben (11. ábra). Ezt követően a vidékies választókerületek közül a szekszárdi után a szigetváriban érte el ötödik legjobb eredményét a párt. A szigetvári választókerület viszont Barcshoz hasonlóan alacsony választási aktivitást mutat, vagyis továbbra sem sikerült mozgósítani az itteni szavazók jelentős részét, akik 2010-ben ebben a térségben fordultak el a legnagyobb arányban az országgyűlési választásoktól.

A FIDESZ a szocialisták fellegetvárának számító pécsi választókerületekben szerepelt a legrosszabbul (10. ábra). Mindössze 4%-os lemaradása volt a szocialistáknak a kormánypárthoz képest a listás szavazatok tekintetében. A többi választókerületben viszont már könnyebben győzött a FIDESZ 40% fölötti eredményeivel. A bonyhádi választókerülettel összerakott dombóvári választókerületben pedig 50,13%-os FIDESZ eredményt regisztráltak.

A 11-ből 4 választókerületben már nem az MSZP, hanem a JOBBIK volt a második helyen. Ebből a két Tolna megyei, illetve két Somogy megyei választókerületből Barcs választókerületében volt a legnagyobb a támogatottsága a radikális pártnak (25,44%). A másik, szintén csak 2010 óta parlamentbe került LMP-re viszont pont Barcs választókerületében szavaztak a legkisebb arányban (2,73%). Az LMP legjobb eredményét (9,12%) a javarészt Pécs magterületű 1-es választókerületben érte el.

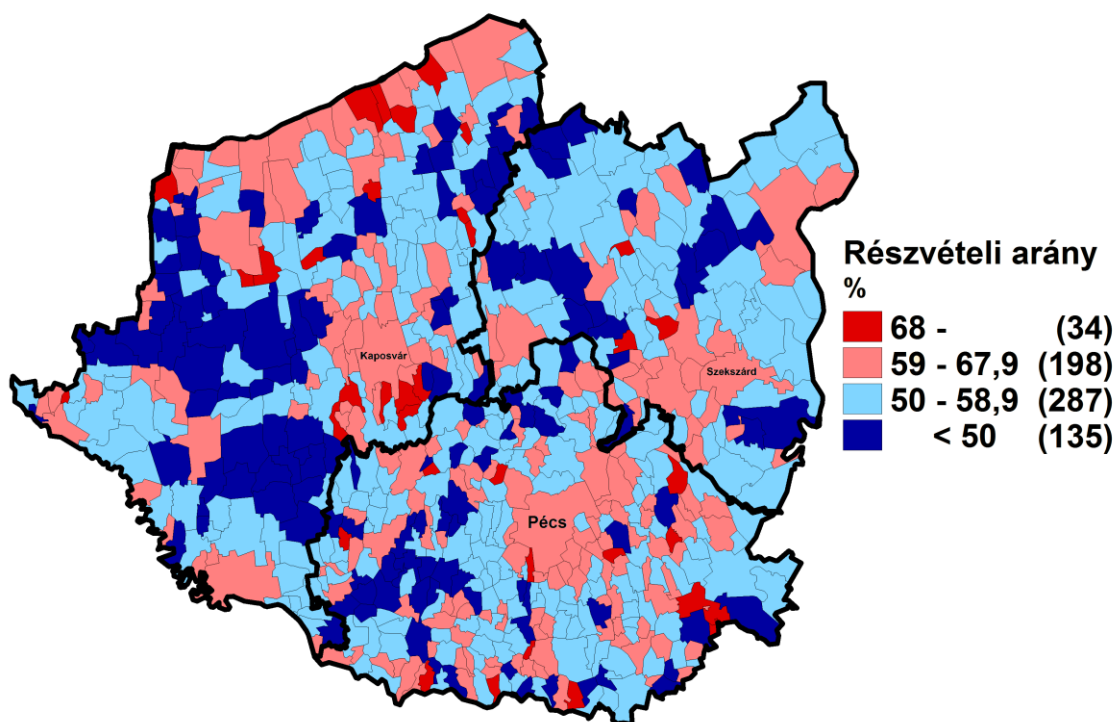
6.2. A választások települési léptékű elemzése

6.2.1. A részvételi arányok területi különbségei

Elöljáróban szót kell ejteni a Dél-Dunántúl településhálózatának jellemzőiről. Itt az Alföldhöz képest nagyobb a településsűrűség, mivel a dombsági területen a kisvárosok és kistalvák sűrű hálózata a jellemző. Ezért itt a többi régióhoz képest átlagon felüli a települések száma, így részletesebb térképet kapunk a települések szintjén. Még a Dunántúlon belül is a Dél-Dunántúlon a legmagasabb a településsűrűség – hasonlóan a Nyugat-Dunántúlhoz – az aprófalvas jelleg miatt. Ez különösen Baranya megyére igaz, leszámítva a keleti részét, mert a Duna vonalában a középfalvas településhálózat a jellemző. Megfigyelések szerint a településhierarchia magasabb és alacsonyabb szintjein mérhető nagyobb részvételi arány, míg az 1000-5000 fős településkategóriában kisebb.

Az aprófalvak esetében ez a kisközösségi szorosabb kötelékek, a társadalmi kontroll és a hagyományok erősebb hatásának tudható be. Tehát ezeken a településeken a választás inkább társadalmi, mint politikai eseménynek számít (ANGELUSZ R.–TARDOS R. 2002, 2005). A Dél-Dunántúlon a KSH 2011-es lakónépességre vonatkozó adatai alapján 122 törpefalva (200 fő alatti) és 234 aprófalva (200-500 fő közötti) volt, ami azt jelenti, hogy a törpefalvak 18,6%, az 500 fő alatti települések összesen 54,4%-át teszik ki a Dél-Dunántúl településhálózatának.

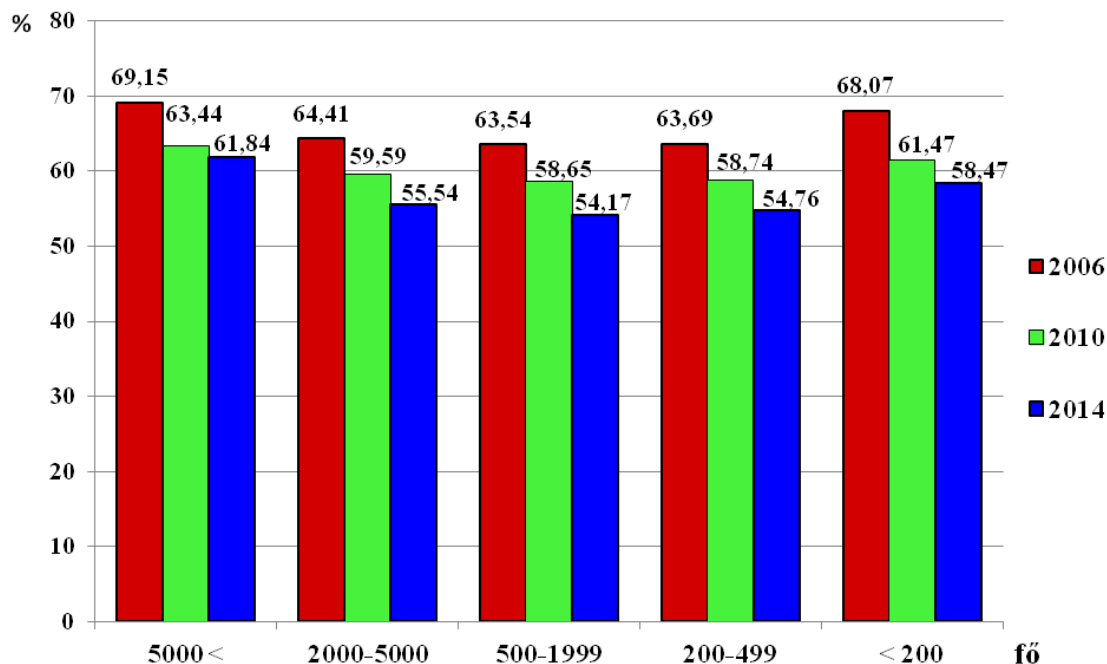
A 2010-es országgyűlési választásokon 70% fölötti részvétel 47 településen volt, amiből 21 törpefalva és 17 aprófalva. 75 településen jelentek meg 50%-nál kisebb arányban a választásokon. Ebből 10 törpefalva és 33 aprófalva. 2014-ben már csak 19 településen mértek 70% fölötti részvételt, és 135 településen volt 50% alatti részvétel. Ebből is látszik, hogy mennyire lecsökkent a választási aktivitás, és majdnem megkétszereződött az 50% alatti részvételű települések csoportja (15. ábra). A 200 főnél kisebb törpefalvak majdnem a felét teszik ki a legaktívabb településcsoportnak, és csak 10-15%-át az 50% alatti részvételű csoportnak. Vagyis a törpefalvak esetében teljesül legjobban a kisközösségekről alkotott feltevés, mert az aprófalvak inkább csak a régiós átlagot követik, vagy az alatti szinten állnak.

15. ábra: A 2014-es választások részvételi arányai a Dél-Dunántúlon településenként
(Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

A 200 és 5000 fő közötti települések általában alacsonyabb részvételi arányokat értek el, mint a 200 fő alatti és az 5000 főnél nagyobb lélekszámú települések (16. ábra). Különösen az 500-2000 fős falvak alacsony aktivitási aránya szembeszökő. Míg azonban az 5000 fő feletti településeken stabilabb, 11%-on belül mozog (67-56%) a részvételi arány szóródása, addig a törpefalvakban sokkal szélsőségesebb eredmények születtek. A legnagyobb és legkisebb részvételi arány között 46% különbség van (80,3-34,3%).

A városok közül Pakson (66,97%) és Szekszárdon (66,33%) volt a legmagasabb a részvételi arány, a legalacsonyabb pedig Komlón (56,13%) és Szentlőrincen (56,18%). A megyeszékhelyek közül továbbra is Pécs (63,11%) volt a választásokon legkevésbé aktív, ami azt jelzi, hogy továbbra is sok a bizonytalan, inkább tartózkodó szavazó a szocialista szavazók között. Mert 2006-ban még Komló, Szentlőrinc nem az utolsó helyen állt a városok sorában, és Pécs sem volt utolsó a megyeszékhelyek közül a részvételi arányokat tekintve.

16. ábra: A Dél-Dunántúlon mért részvételi arányok településméret szerint 2006-2014-ben
(Forrás: www.valasztas.hu; Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Ebből jól látszik, hogy a választásokon való részvételt a verseny kiélezettsége mellett a pártok hitelessége befolyásolja leginkább. A társadalmi-gazdasági fejlettséggel pedig nem minden esetben jár együtt a nagyobb részvételi arány (12. melléklet). Különösen a törpefalvak esetében nem. Hogy a fejlettséggel milyen szoros a kapcsolata a részvételi arányoknak, azt a Pearson és Spearman'-féle kétváltozós lineáris korrelációs elemzéssel vizsgáltam meg. Indikátornak a nyilvántartott álláskeresők arányát, a 100 főre eső személygépkocsik számát és az egy állandó lakosra vetített személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelmeket vettem alapul.

A már említett törpefalvak esetében csak gyenge korreláció volt tapasztalható ($r=0,3-0,33$). Az 500-2000 fős települések esetében már lehetett magas korrelációt tapasztalni a 2006-os részvételi arányokkal összevetve ($r=0,62$), illetve a 2000-5000 fős települések esetében volt kimutatható erős korreláció ($r=0,83$) a 100 főre jutó személyautók száma és a részvételi arányok között (3. táblázat), vagy fordított korreláció az álláskeresők aránya és a részvétel között ($r= -0,745$).

Korrelációk (500-2000 fős települések)

		szgk	Részvétel_2006_
Spearman's	Correlation Coefficient	1,000	,619**
	Sig. (2-tailed)	.	,000
	N	228	228
	Correlation Coefficient	,619**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	.
	N	228	228

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

		álláskereső	Részvétel_2006_
Spearman's rho	Correlation Coefficient	1,000	-,548**
	Sig. (2-tailed)	.	,000
	N	228	228
	Correlation Coefficient	-,548**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	.
	N	228	228

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Korrelációk (2000-5000 fős települések)

		álláskereső	Részvétel_2006_
Spearman's rho	Correlation Coefficient	1,000	-,745**
	Sig. (2-tailed)	.	,000
	N	47	47
	Correlation Coefficient	-,745**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	.
	N	47	47

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

		Részvétel_2006_	szgk
Részvétel_2006_	Pearson Correlation	1	,831**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	47	47
szgk	Pearson Correlation	,831**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	47	47

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3. táblázat: Az egyes településkategóriák részvételi arányai és jövedelmi mutatói közötti korrelációk erőssége (Forrás: KSH, valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

Az 5000 fő feletti településeken csak közepes pozitív korreláció mutatható ki ($r=0,69$). Az álláskereső arányával és a jövedelmi adatokkal pedig gyengébb, laza kapcsolatban van ($r=0,4-0,5$) a városok részvételi aránya (4. táblázat). Ami azt jelenti, hogy csak a 2000-5000 fős településkategóriában lehetett szoros kapcsolatot kimutatni a részvételi arányok és a jóléti mutatók között. Ezek is elsősorban a 2006-os részvételi

arányokkal mutattak kapcsolatot, mert 2010-re már átrendeződött a politikai térkép és tömegesen fordultak el a parlamenti választásoktól. Az eredmények, ha nem is túl szoros, de minden esetben tényleges összefüggést takarnak, mert statisztikailag szignifikánsak ($p < 0,05$).

Korrelációk (5000 főnél népesebb települések)

			Részvétel 2006	szgk
Spearman's rho	Részvétel_2006_	Correlation Coefficient	1,000	,693**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	24	24
	szgk	Correlation Coefficient	,693**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	24	24

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			álláskereső	Részvétel 2006
Spearman's rho	álláskereső	Correlation Coefficient	1,000	-,426*
		Sig. (2-tailed)	.	,038
		N	24	24
	Részvétel_2006_	Correlation Coefficient	-,426*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,038	.
		N	24	24

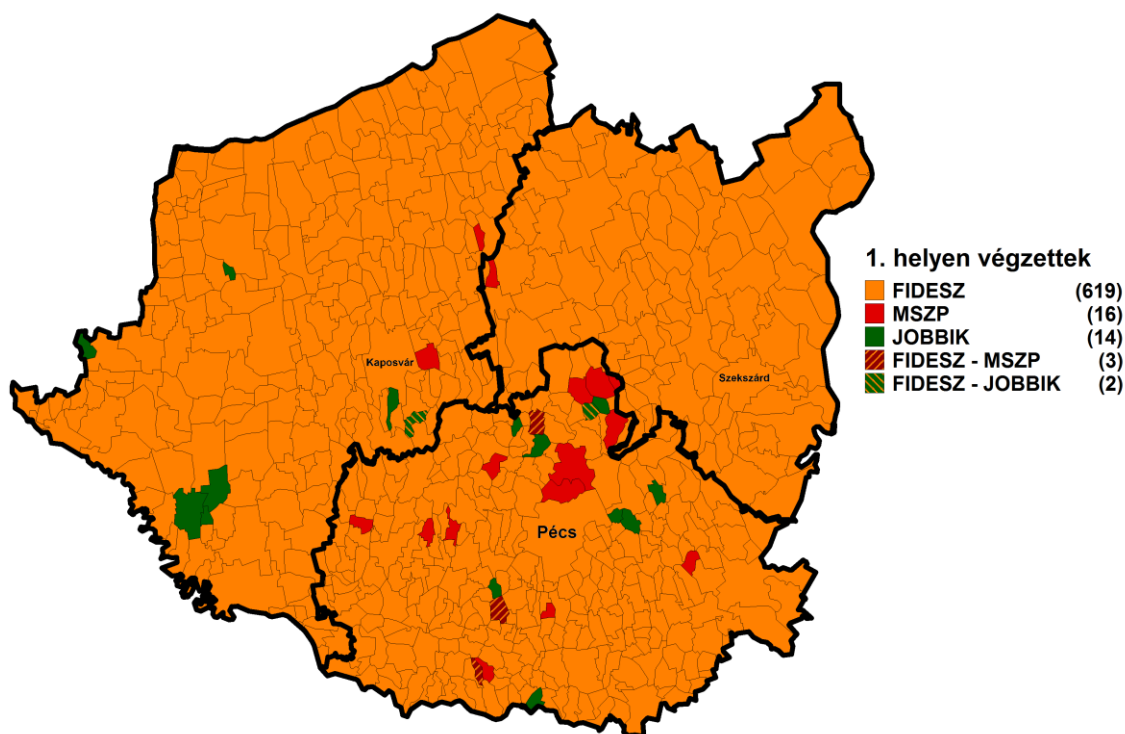
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

4. táblázat: Az 5000 főnél népesebb települések részvételi arányainak kapcsolata a jövedelmi és munkaerő-piaci mutatókkal

Az olyan társadalmi fejlettségi mutatóval, mint az érettségizettek és a diplomások aránya (7. melléklet), jól korrelálnak a részvételi arányok a 2000-5000 fős települések esetében ($r=0,73$). Az 5000 főnél népesebb települések közepesen ($r=0,66-0,68$), az apró- és törpefalvak viszont csak alig korrelálnak ($r=0,24-0,26$). Vagyis létezik kapcsolat a társadalmi-gazdasági fejlettség és a részvételi arányok között, csak nem nevezhető nagyon erősnek.

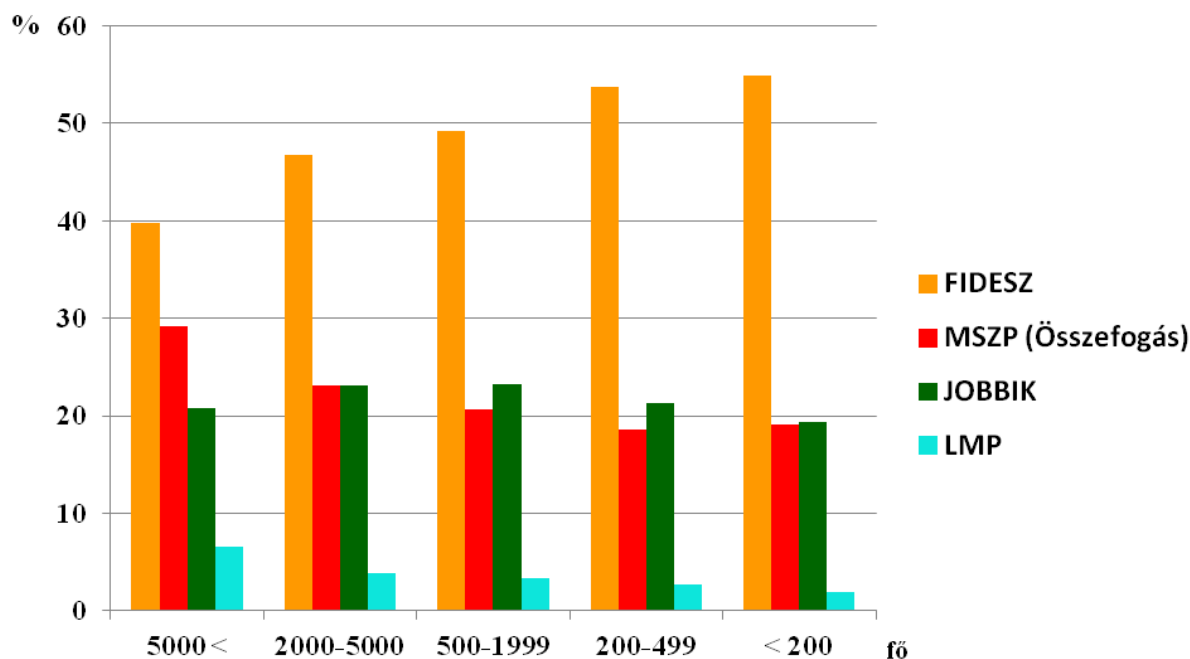
5.1.2. A parlamentbe került pártok eredményeinek földrajzi elemzése

Az egyéni választókerületek szintjéről a települési szintre lépve, tovább élesedik a pártok bázisterületeinek képe. Az erőviszonyoknak megfelelően a FIDESZ 2014-es eredményeivel kezdem az elemzést. A választásokat 2010-ben toronymagasan nyerő párt 2014-ben már mérsékeltebb győzelmet aratott. A régióban 30 településen nem tudott győzni a listás szavazatok alapján a FIDESZ, mert az MSZP 16, a JOBBIK 14 településen a második helyre kényszerítette (17. ábra). Ezek többségében Baranya megyei települések. Négy éve még csak három községben előzte meg a FIDESZ-t az MSZP.

17. ábra: A 2014-es országgyűlési választások legeredményesebb pártjai a Dél-Dunántúlon településenként (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

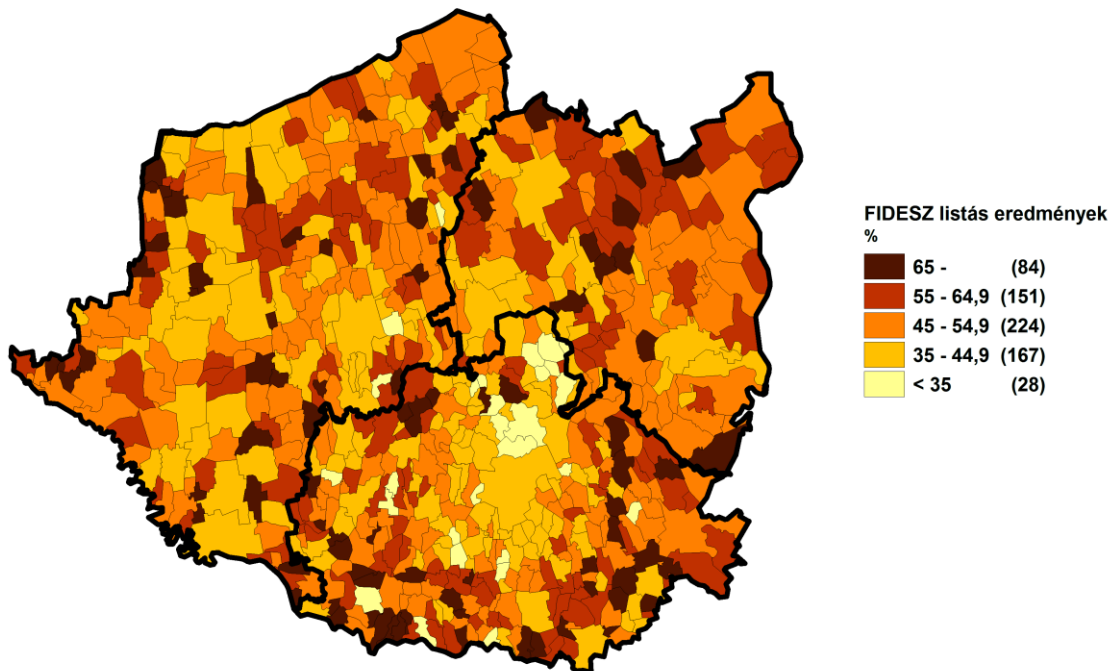
A FIDESZ választási térképét vizsgálva könnyen megállapítható, hogy inkább vidéki bázisú pártról van szó (9. melléklet). Míg az 1990-es választásokon még ennek az ellenkezője volt tapasztalható. Azaz a városok szigetszerű foltokként emelkedtek ki a falusi térségekből a párt választási térképén (KOVÁCS Z. 1991). Mára ez megfordult, és a településhierarchia alsó szintjén, a törpe- és aprófalvas térségekben könyvelhette el legnagyobb arányú támogatását (18. ábra).

18. ábra: A Dél-Dunántúl pártpreferenciái településméret szerint 2014-ben (Forrás: valasztas.hu alapján; Szerk.: Bertus Z., 2014.)

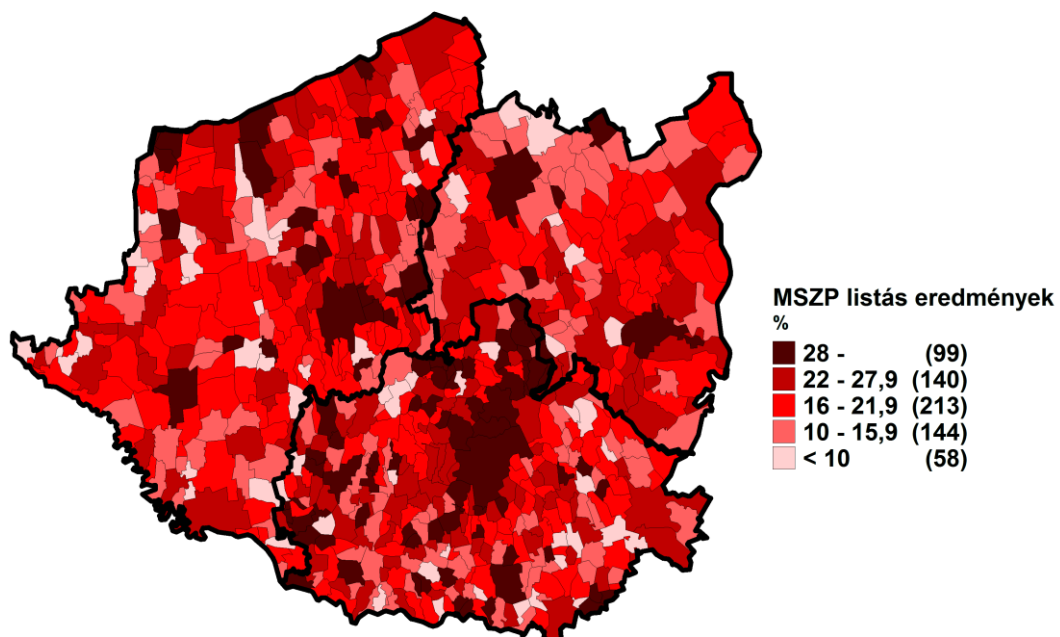
Az erősen (80% fölötti arányban) FIDESZ szimpatizáns településekről elmondható, hogy többségük gazdasági helyzete rossz, magas munkanélküliséggel rendelkeznek. Ami annak az eredménye, hogy a cigányság körében nagyon népszerű a párt. Ez a német kisebbség esetében is megfigyelhető volt 2010-ben, de 2014-ben a FIDESZ pártlistája helyett többen a nemzetiségi listát választották.

Az 5000 fő fölötti települések közül a párt legjobb eredményét Csurgón (49,94%), Dunaföldváron (48%), Pakson (47,52%), Bonyhádön (47,5%) és Mohácson (47,47%) érte el. A legkisebb arányban pedig Komló (31,77%), Nagyatád (35,78%), Pécs (36,17%) városában szavaztak a kormánypártra. A FIDESZ magterületei Somogy megye vidéki térségeiben (a nyugati határán, valamint Kaposvár és a Balaton között), Tolna megye középső, aprófalvas hegyháti részén, Bonyhád és Mohács térségében, illetve Baranya déli vidékein, az Ormánságban találhatóak (19. ábra).

19. ábra: A FIDESZ listás eredményei 2014-ben a Dél-Dunántúlon településenként (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

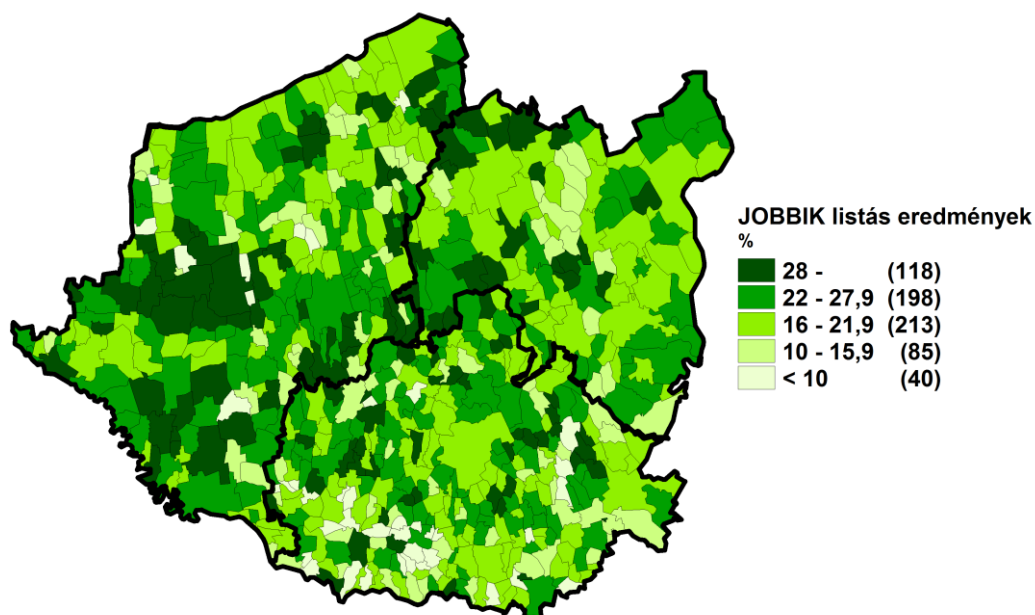
Az MSZP (Összefogás) inkább csak a baranyai városokban tudott 30% fölötti szavazati arányokat elérni, illetve Somogy megyében Nagyatádon (30,51%) és Kaposváron (29,45%) szerepelt hasonlóan jól. Vidéken kevésbé volt eredményes (18. ábra), csak Baranya megyében Szigetvár térségében és Komló környékén tudott a városokhoz hasonló eredményeket elérni (20. ábra). Komlón a listás szavazatok alapján meg is előzte a FIDESZ-t (ami az önkormányzati választáson már nem sikerült). Mint általában a választásokon, 2014-ben is Tolna megyében volt a legkisebb a szocialisták támogatottsága, a városok közül Dunaföldváron (20,25%) és Bátaszéken (22,19%) szerepelt a leggyengébben.

20. ábra: Az MSZP Összefogás eredményei 2014-ben a Dél-Dunántúlon településenként (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

A JOBBIK az 500-5000 fős települések lakói körében a legnépszerűbb. Mivel az aprófalvak jelentős részében a cigányok aránya magas, így ebben a településkategóriában a FIDESZ a meghatározó politikai erő. A városok esetében pedig erős konkurenciával kell számoljanak a liberális és szocialista szavazók részéről (18. ábra).

Csak azokban a városokban tudtak második erővé válni ahol a szocialisták kevésbé tudtak jó eredményeket elérni. Ilyen az említett Dunaföldvár (25,46%) és Bátaszék (25,35%), vagy Szentlőrinc (26,59%). De a párt legjobb eredményét Nagyatádon (26,6%), Szentlőrincen és Dombóváron (26,33%) érte el a városok sorában, ami Nagyatád és Szentlőrinc esetében jelent nagy változást, mert 2010-ben csak Dunaföldváron és Dombóváron volt 20%-os támogatottsága a JOBBIK-nak. 2014-ben második helyezést elsősorban Tolna és Somogy megye vidéki térségeiben tudott elérni (370 településen) (8. melléklet). A vidéki térségeken belül legnagyobb arányban Somogy megye déli részén, Siófoktól keletre, Tamási északi szomszédságában és Dombóvár térségében szavaztak a JOBBIK-ra (21. ábra).

21. ábra: A JOBBIK listás eredményei 2014-ben a Dél-Dunántúlon településenként (Forrás: választas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

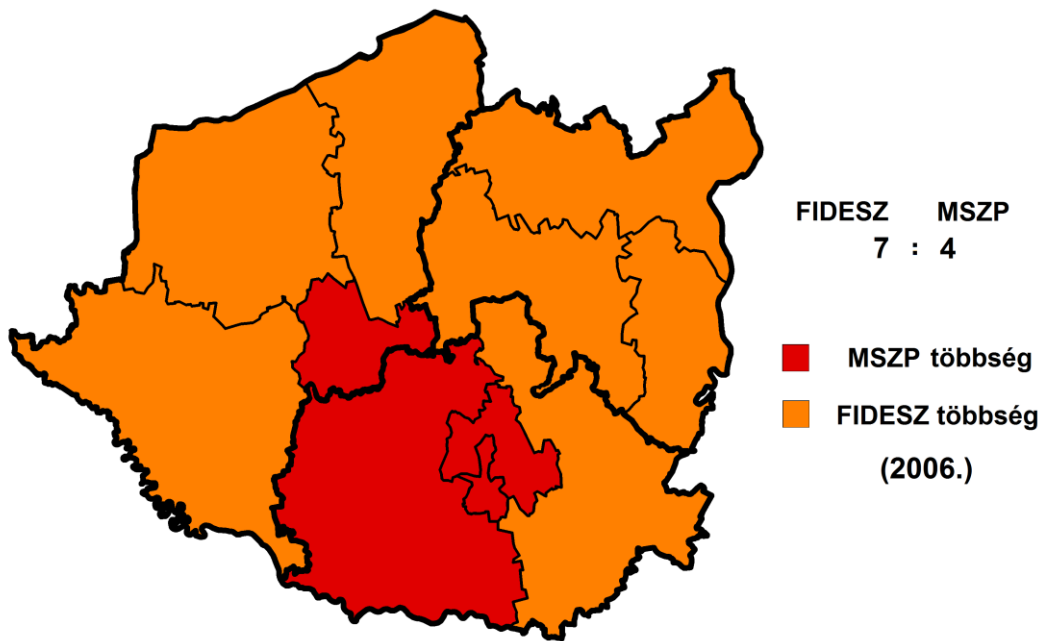
A vidéki bázisú JOBBIK és a városias LMP eredményei között hasonlóan fordított korreláció áll fenn, mint a FIDESZ és az MSZP között. Az LMP szavazótábor

a településkategóriák népességszámának növekedésével egyértelműen növekszik (18. ábra). A városok és vonzáskörzeteik, a Balaton déli partja egyaránt jól kivehető szigetszerű foltokként emelkednek ki a párt választási térképén (10. melléklet). 2010-hez hasonlóan Kozármisleny, Pécs és Szekszárd városában voltak a legeredményesebbek, azzal a különbséggel, hogy 2014-ben már csökkent az LMP-t támogatók aránya.

6. A politikai térkép változása a Dél-Dunántúlon 2006 és 2014 között

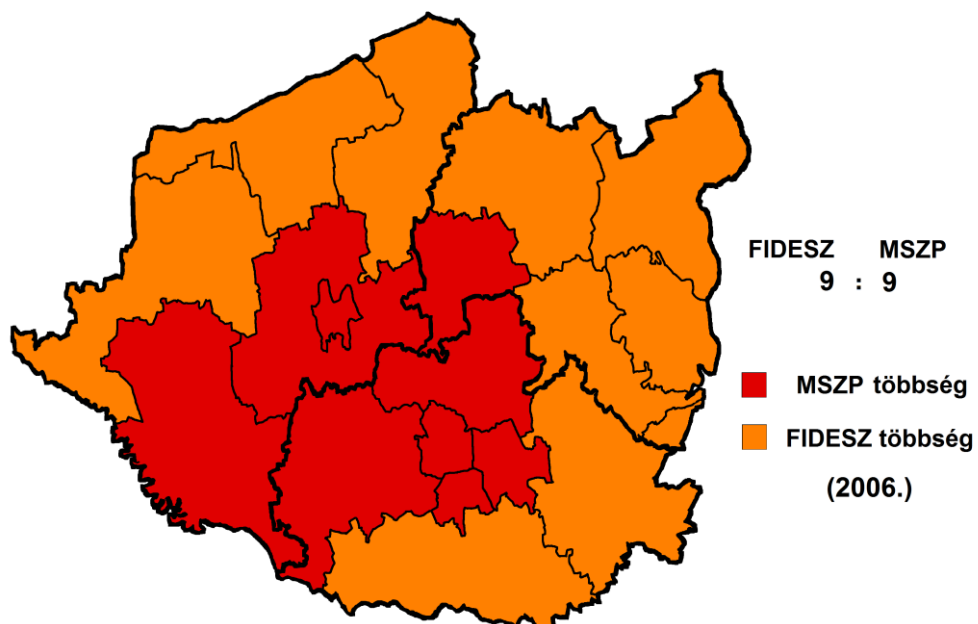
Az egyik legjelentősebb változást a 2010-es országgyűlési választások hozták, ami a két legnagyobb rendszerváltó párt (MDF, SZDSZ) temetőjévé vált. Ezzel két évtizedes politikai pályafutásuk ért véget. A hatalmi vákuum következtében helyüket két új párt töltötte be. A 2006-ban még kiélezett küzdelmet folytató vezető pártok közül az MSZP kiesett a ringből, és ha alacsonyabb részvétel mellett is, de a FIDESZ került ki abszolút győztesként a párharcból 2010-ben. Ezt a fölényt részben sikerült megtartania a 2014-es választásokig.

A 2011-ben bevezetett új választási rendszerben felértékelődtek az egyéni mandátumok azzal, hogy a parlamenti férőhelyek 53,3%-át teszik ki 45,6% helyett. Ezzel előtérbe kerültek a vidéki térségek, mert kevesebb olyan választókerület maradt, ami tisztán városi szavazókból állna. Ebből következik, hogy a vidéken nagyobb támogatottságú FIDESZ-nek és a JOBBIK-nak kedvezőbb ez a beosztás. Három városias választókerület maradt (Kaposvár, 01 Pécs, 02 Pécs), ahol jobban tud érvényesülni a szocialista párt. Ezek mellett még a szigetvári választókerületben tudna mandátumot szerezni, amennyiben sikerülne egy 2006-hoz hasonló eredményt produkálni (22. ábra). Ami jelen állapotban nem valószínű, hogy bekövetkezik, vagyis nem az új beosztás felelős a szocialisták vereségéért. Viszont az esélyükön szemmel láthatóan rontott, mert a régi beosztás szerinti kiegyenlített 9:9 mandátum helyett (23. ábra), az új beosztással 7:4 arányban nyerne több egyéni mandátumot a FIDESZ a 2006-os listás szavazatok alapján. Ez azt jelenti, hogy ha sikerülne megismételnie a szocialistáknak a 2006-os eredményüket, akkor sem tudnának annyi egyéni mandátumot elnyerni, mint a 2011 előtti választókerületi beosztással tudtak.

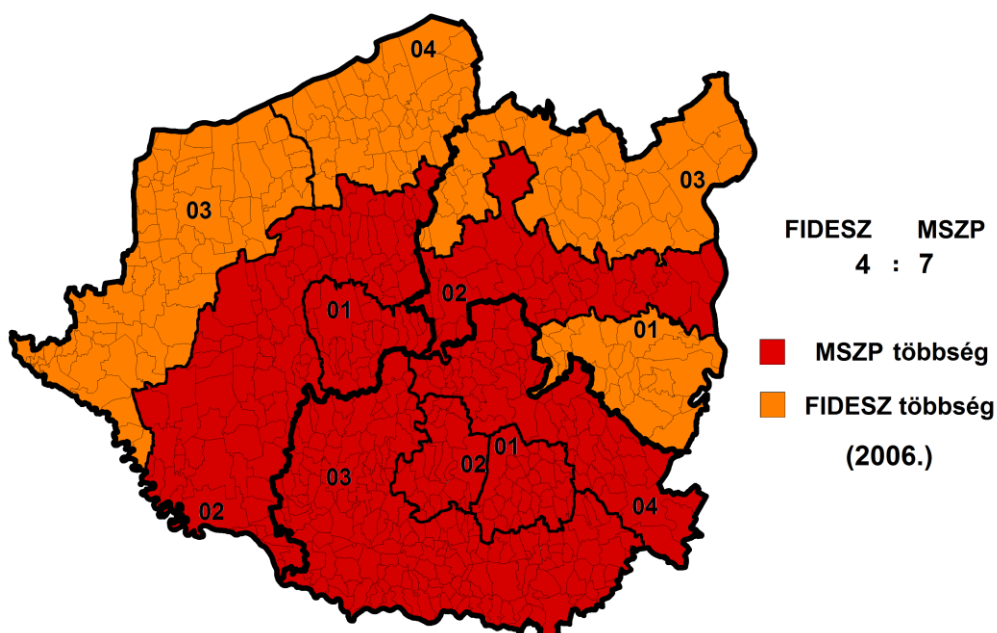
22. ábra: A 2006-os mandátumok megoszlása a 2011-es választókerületi beosztás szerint (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z. 2014.)

A választókerületek alakjából látszik, hogy éltek a lehetőséggel a kormánypárti politikusok és igyekeztek a városi térségekben túlkonzentrálni, más esetekben elmosni a szocialisták többségét. Erre példa a pécsi választókerületek furcsa alakja, ahová Komlót is belevették, hogy egy választókerületbe legyenek a hagyományosan szocialista szavazók. Kaposvár esetében a déli és délnyugati szomszédos településeket csatolták a megyeszékhelyhez és a szocialista párti keleti szomszédjait (pl. Taszárt) Siófokhoz csatolták, ezzel csökkentve a szocialista többséget az egyébként billegő kaposvári választókerületben.

23. ábra: A 2006-ban elnyerhető mandátumok a listás szavazatok összesítése alapján a 2011 előtti beosztás szerint (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Ha az ellenzék készíthette volna a beosztást, akkor egy merőben más stratégia alapján húzták volna meg a határvonalakat. Hogy milyen módon tudták volna előnyükre fordítani a módosításokat a szocialisták, azt a következő modell szemlélteti (24. ábra). Ebben a gerrymanderingre is példát adva egy Tolna megyei MSZP többségű választókerületet is megrajzoltam az alapvetően nyerhetetlen, mindössze három kerülettel rendelkező Tolna megyében. A Somogy és Baranya megyében kialakított választókerületek viszont elfogadhatók alaktanilag és szavazókorú népességüket tekintve egyaránt. Sőt ezzel a modellel a megyéken belüli szavazategyenlőség is nagyobb lenne az eredeti beosztásénál, elkerülve a kerületek választókorú népességének egyenlőtlenségéből származó igazságtalanságokat (5. táblázat).

24. ábra: Modell egy lehetséges szocialista választókerületi beosztásra és példa a gerrymanderingre a 2006-os eredmények alapján (Forrás: választas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

2011-es beosztás (22. ábra)	FIDESZ (2006.)	MSZP (2006.)	választásra jogosultak száma 2014-ben
Baranya 01	20515	29312	80 768
Baranya 02	17167	28944	80 292
Baranya 03	24269	20869	80 264
Baranya 04	21181	25740	75 954

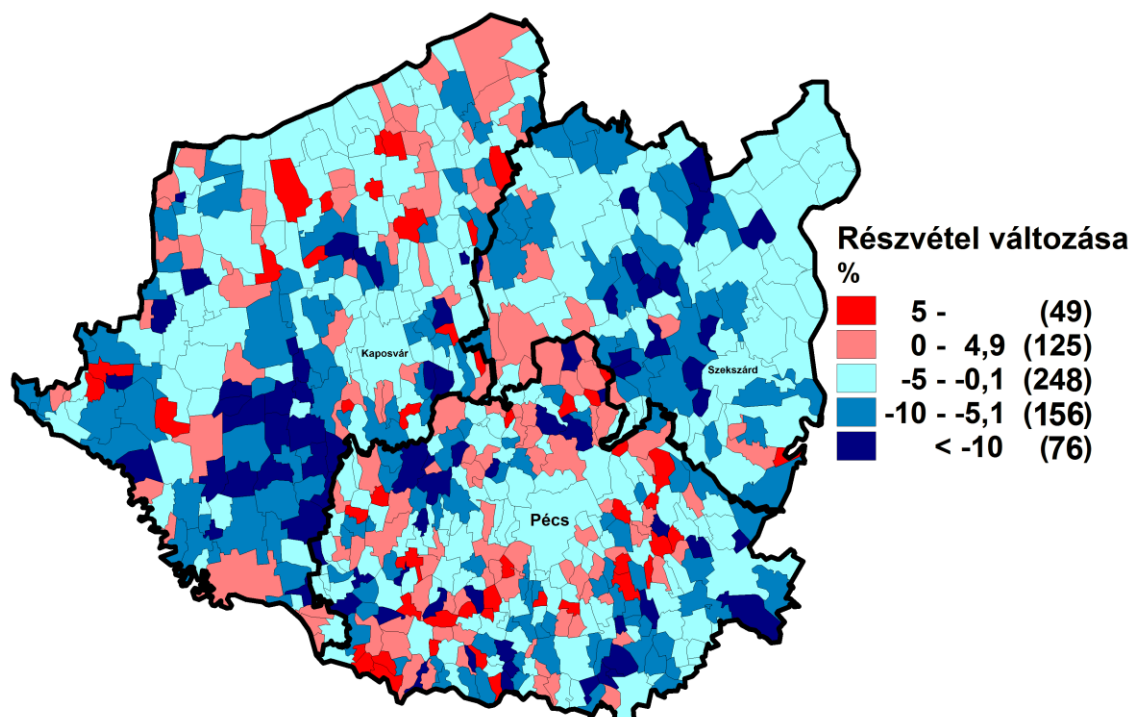
Somogy 01	19482	20220	65 560
Somogy 02	19471	17194	63 915
Somogy 03	20898	17910	65 618
Somogy 04	20409	18064	66 570
Tolna 01	19557	18007	64 251
Tolna 02	20672	18621	63 759
Tolna 03	20363	16015	63 790

egyéni beosztás	FIDESZ (2006.)	MSZP (2006.)	választásra jogosultak száma 2014-ben
Baranya 01	19078	26100	79 104
Baranya 02	19330	29012	79 100
Baranya 03	22810	24295	79 523
Baranya 04	21913	25452	79 551
Somogy 01	19095	20473	65 316
Somogy 02	18647	18886	65 340
Somogy 03	21514	17078	65 559
Somogy 04	21004	16951	65 448
Tolna 01	21328	18014	64 835
Tolna 02	18703	19472	64 225
Tolna 03	20561	15157	62 740

5. táblázat: A 2011-es törvény szerinti és az ellenzéki alternatíva szerint készült választókerületek adatai (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Nem alakítható ki olyan Tolna megyei beosztás, ami megfelelné a törvény szerint előírtaknak (2013. évi XXXVI. törvény 306/A. §). Azaz több mint 15%-kal eltér a választásra jogosultjainak száma az egyéni választókerületek országos átlagától, mert a megyei átlag 63 933 fő és az országos átlag 85%-a pedig 66 000 fő. Így ezt a 2011-es beosztás sem tudja betartani. Viszont több gyorsan fogyatkozó kerületet (Mohács, Barcs, Dombóvár) továbbra is a legkisebbnek hagytak meg, ami csak növelni fogja a különbségeket a jövőben.

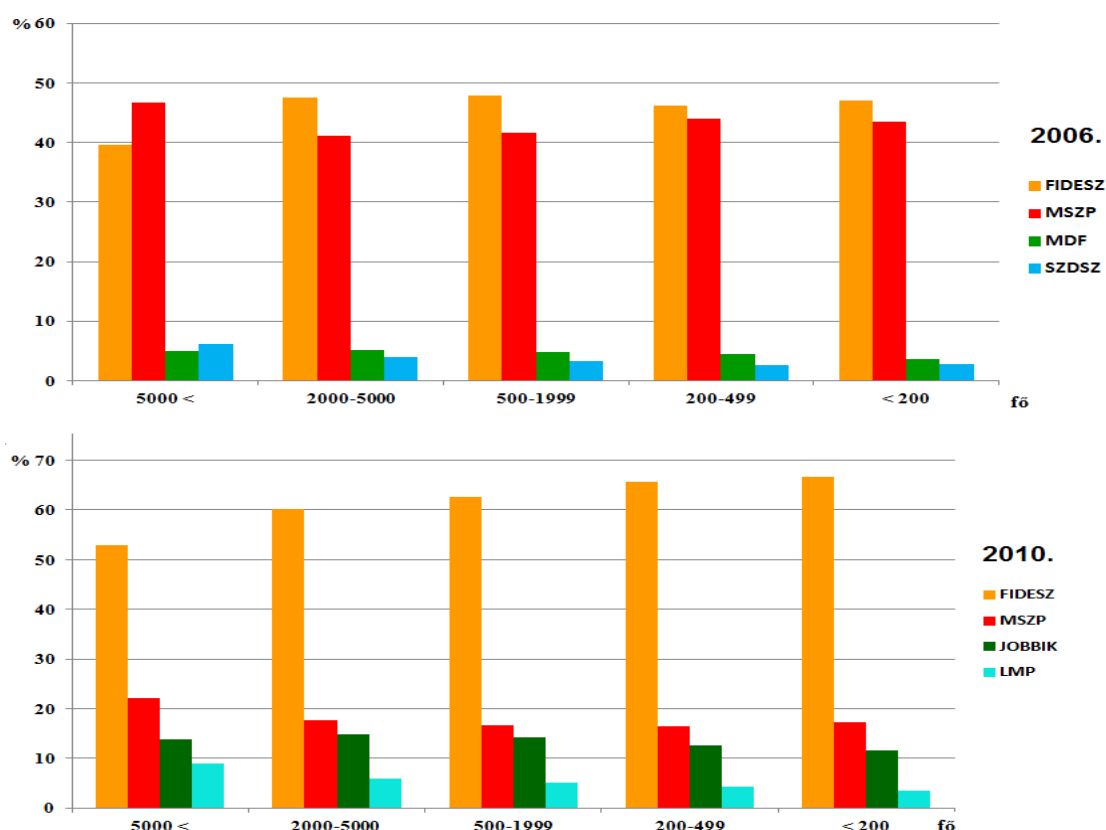
A 2014-es eredményeivel a régi beosztás szerint is csak egy-két pécsi választókerületben tudott volna nyerni az MSZP. Ezért a választókerületek átalakításán kívül szintén meghatározó tényezője a 2006-2014 közötti folyamatoknak a részvételi arányok csökkenése. Ezzel párhuzamosan az MSZP és a FIDESZ eredményeinek csökkenése is. 2010-ben az MSZP bázisterületein, 2014-ben a FIDESZ szimpatizáns térségekben volt látványosabb részvételi arány visszaesés (25. ábra). Az MSZP óriási visszaesésén valamit javított az ellenzéki összefogás. Igaz, szinte ugyanennyire javultak egymagában a JOBBIK eredményei is.

25. ábra: A részvételi arányok változása a 2010-2014-es országgyűlési változások között a Dél-Dunántúlon településenként (Forrás: valsztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

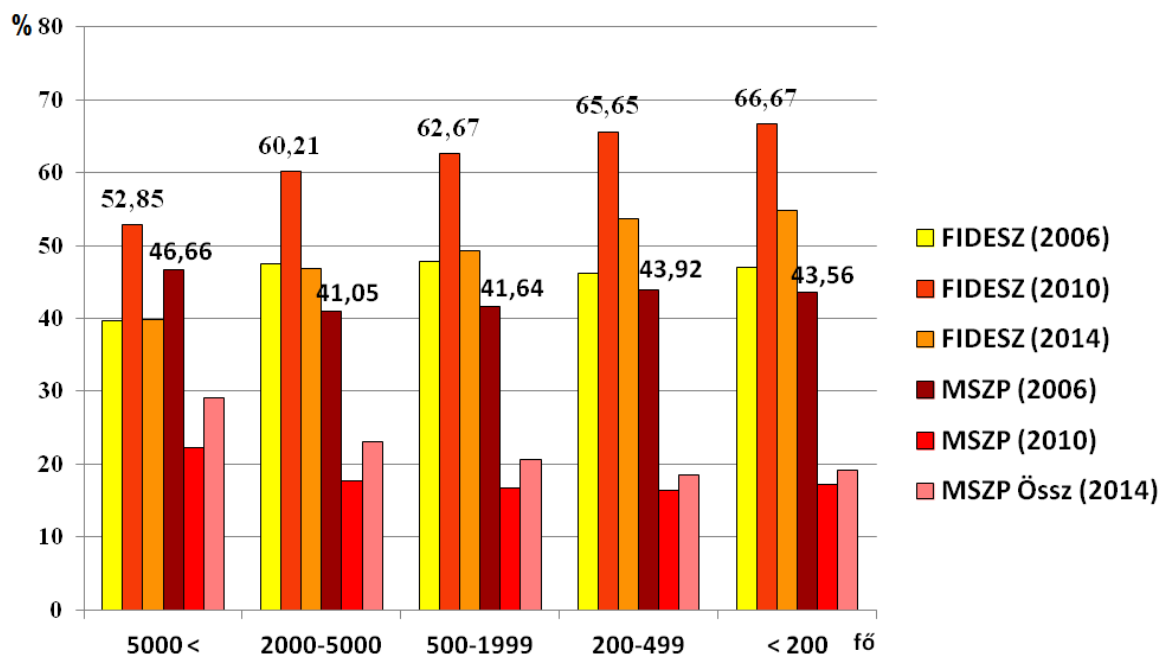
A részvételi arányok 2010-ben legnagyobb mértékben a törpefalvakban estek vissza a Dél-Dunántúlon. Amelyek 2006-ban még erős bázisai voltak az MSZP-nek (26. ábra). Az itt élő választópolgárok választási aktivitása 6,6 százalékponttal csökkent. A régióban átlagos 5,59 százalékpontos részvételi arány csökkenésnél még az 5000 fő feletti települések csoportjában csökkent nagyobb arányban a részvétel. Igaz, ezzel továbbra is ez a két településkategória a legaktívabb. A legkisebb, 4,82 százalékpontos csökkenés a 2000-5000 fős településeken ment végbe. Itt azonban már 2006-ban is viszonylag alacsony (64,4%) aktivitás mutatkozott és itt volt a legkisebb a szocialistákra szavazók aránya is (41%).

Tehát az otthonmaradó szavazók miatt vidéki szavazóbázisának jelentős részét elveszítette az MSZP. A szocialisták támogatottsága területileg egyre inkább a városi térségekbe húzódik vissza (11. melléklet). Feltehetően azért, mert egyre inkább elfordultak az eredeti politikai eszméjüktől a neoliberális irányba. Ami a térképek alapján jól kivehetően, szinte csak a városi és városias térségekben talál közönségre. Ezek eredményeként a Dél-Dunántúl 5000 főnél kisebb településeiben a JOBBIK második erővé vált 2014-ben (18. ábra).

26. ábra: A Dél-Dunántúl pártpreferenciái településkategóriánként 2006 és 2010-ben (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

A részvételi arányok elsősorban a Baranya megyei településeken növekedtek, vagy csökkentek a legkisebb arányban (25. ábra). Az aktivizálódó települések térbeliségéből arra következtethetünk, hogy a 2010-es országgyűlési választásokon nagy veszteséget elszenvedő MSZP, az akkor otthon maradók egy kisebb részét – jellemzően a városokban – 2014-ben mozgósítani tudta (27. ábra). Amiben nem kizárólag a Szocialista Pártnak, hanem a velük közös listán induló Együtt-PM-nek és a Demokratikus Koalíciónak is jelentős szerepe volt.

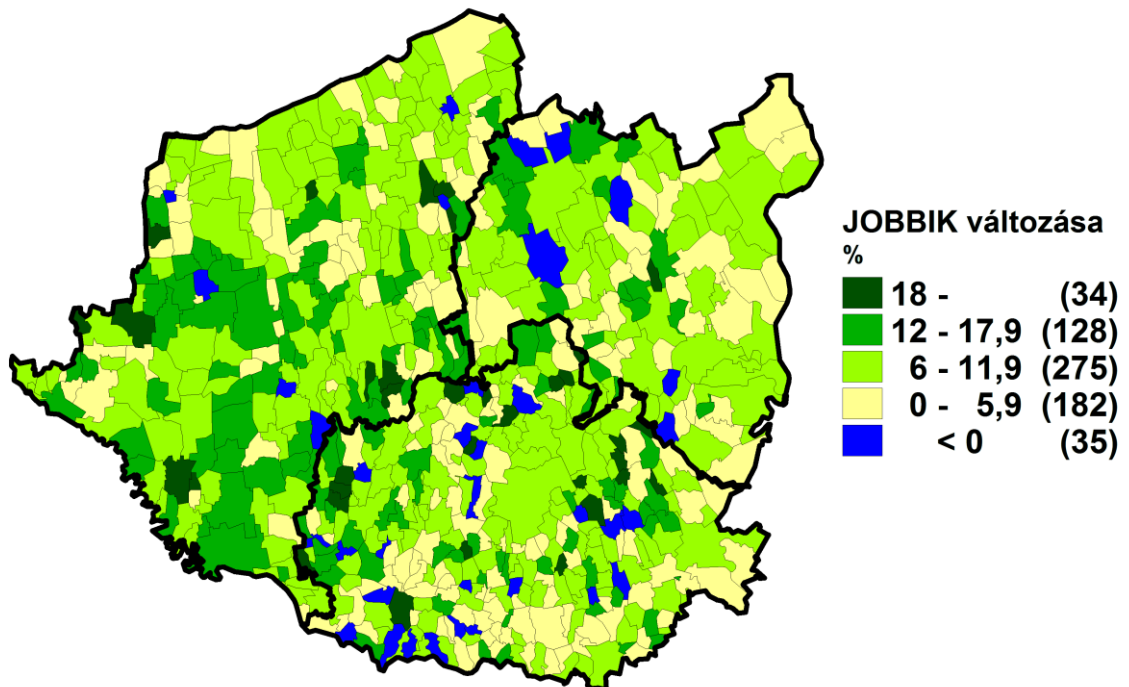
27. ábra: A FIDESZ és az MSZP listás eredményeinek alakulása 2006-2014 között településkategóriánként a Dél-Dunántúlon (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Viszont a választási aktivitás továbbra is alacsony volt és még tovább csökkent 2010-hez képest a települések túlnyomó többségében. Ez a csökkenés a FIDESZ szimpatizáns térségekben volt erőteljesebben tapasztalható. Ami két okból következhetett be. A valószínűbb oka, hogy vesztett támogatottságából, mert általában a kormánypártok támogatottsága csökken egy kormányzati ciklus után. A másik oka lehet a FIDESZ szimpatizánsok passzívvá válásának, hogy a média is a FIDESZ egyértelmű győzelmét jósolta, így a szoros verseny elmaradása miatt támogatóik elkényelmesedhettek.

Míg 2010-ben a MSZP-től való elfordulás és ezzel együtt a részvételi arányok nagymértékű visszaesése a FIDESZ és a JOBBIK malmára hajtotta a vizet, addig 2014-re már csak egyedül a JOBBIK maradt olyan párt, aminek jelentős mértékben javultak az eredményei. Így nem meglepő, hogy második politikai erővé vált az Európai Unió választásokon. A JOBBIK a csalódott tömegek gyűjtőpártjává válva egyre erősödött. Elsősorban a hátrányos helyzetű vidéki térségekben, mint Tamási, Barcs és Marcali térségében (28. ábra), de több városban is – így például mindegyik megyeszékhelyen – 6 százalékpontot meghaladó mértékben javított 2010-es eredményein.

A Dél-Dunántúl is hasonlóan aprófalvas, jelentős számú cigány kisebbséggel rendelkező régió, mint az Észak-Magyarország régió. Azonban itt nem volt olyan mértékű beágyazottsága a szocialistáknak, mint a hagyományos iparvidéknek számító

Észak-Magyarországon. A polgári pártok, mint a FIDESZ, vagy a Független Kisgazdapárt nagyobb hangsúlyt kapott a Dél-Dunántúlon. Míg Észak-Magyarországon az iparvidék válsága és a társadalmi átalakulás eredménye az, hogy a JOBBIK teret nyert, addig a Dél-Dunántúl inkább agrár beállítottságú régió, ahol sokkal stabilabb szavazótábor van a FIDESZ-KDNP pártszövetségnek Észak-Magyarországhoz képest. A legmagabiztosabban továbbra is a Nyugat-Dunántúlon szerepelt, immáron lassan egy évtizede, de 1998 óta határozottan nyugaton a legerősebb a FIDESZ. A JOBBIK Észak-Magyarországhoz hasonló mértékű előretörését a Dél-Dunántúlon, csak egy erőteljesebb gazdasági leszakadás, valamint az itt hagyományosan beágyazottabb FIDESZ népszerűségvesztése okozhatja.

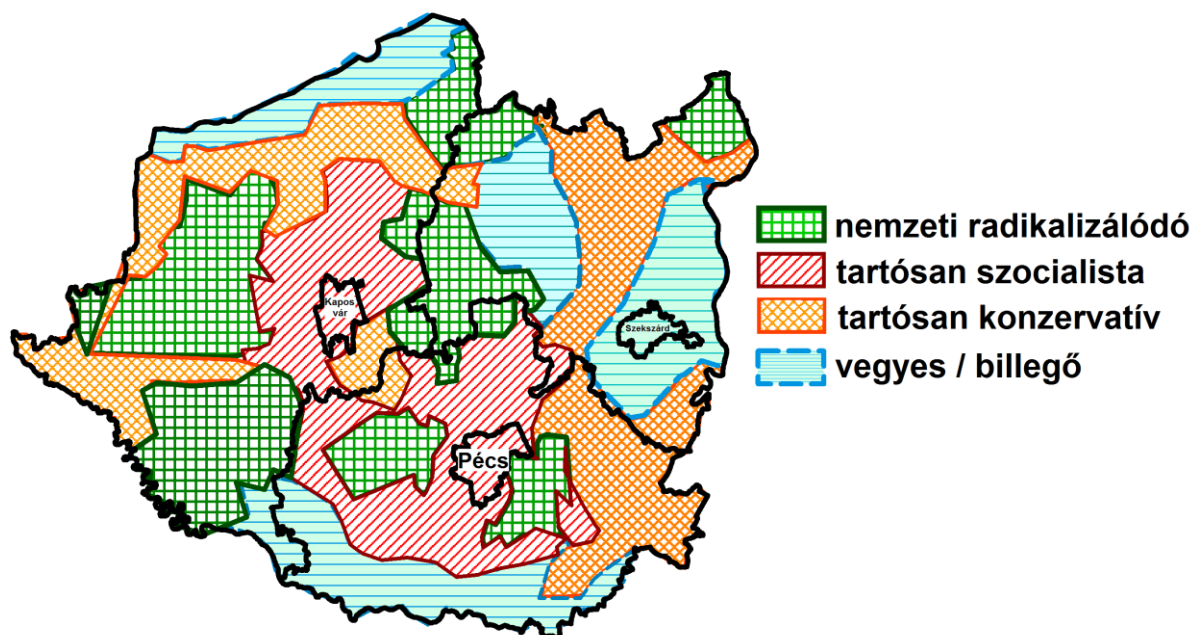

28. ábra: A JOBBIK listás eredményeinek változás a Dél-Dunántúlon településenként (Forrás: valasztas.hu, Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Összegzés

Amint azt a dolgozatban bemutatottuk 2010-ben jelentős változások mentek végbe választásföldrajzi szempontból a Dél-Dunántúlon, a pártok közötti erőviszonyok jelentős átrendeződésével. A 2010-es országgyűlési választások során a legnagyobb változást az 1998 óta jellemző bipoláris rend felbomlása jelentette azzal, hogy egy harmadik párt (JOBBIK) tört be az élbolyba. Ugyancsak jelentős változást hozott, hogy két rendszerváltó párt, az MDF és az SZDSZ eltűnt a parlamenti patkóból, helyüket a JOBBIK és az LMP vette át. A két újonc azonban jelentősen felülmúlta elődei 2006-os eredményeit a Dél-Dunántúlon és országos szinten is. Választási eredményeik, politikai térképük alapján az LMP jobban hasonlítható az SZDSZ-hez, mint a JOBBIK a MIÉP-hez. Az LMP urbánusabb párt az SZDSZ-nél, mert az SZDSZ több sváb településen és más községben is többszörösen felülmúlta a városi eredményeit. A JOBBIK eltérően a MIÉP-től, inkább a kiábrándult, csalódott tömegek gyűjtőpártjává vált. Az MSZP térvésztesének következtében nem csak országosan, de a régióban is jelentősen előre tört a JOBBIK és a FIDESZ is. Ami 2010 után annyiban változott, hogy mérséklődött a FIDESZ előnye a kormányzati ciklusa alatt.

A Dél-Dunántúl egy pártpreferenciáját tekintve rendkívül heterogén, érzékenyen reagáló, instabil régió, ahol a kormányok tevékenységével összefüggésben hektikusan változnak a pártpreferenciák és a részvételi arányok. Ezt támasztja alá, hogy 2010-ben a részvételi arányok és ezzel párhuzamosan a szocialistákra szavazók aránya is a Dél-Dunántúlon csökkent országosan a leginkább. A régióon belül pedig főleg azokon a területeken volt ez látványos, ahol a leváltott szociálliberális kormányt alkotó pártok bázisterületei voltak. A régió megyéi lényeges különbségeket mutattak, és azokon belül is több politikai törésvonal mutatható ki. Ilyen eltérő beállítottságú térségek például a liberális eszmékre fogékony, de jellemzően vegyes politikai beállítottságú Balaton menti térség, a tartósan konzervatív Kelet-Baranya, vagy Tolna megye radikalizálódó dombóvári kerülete (29. ábra).

29. ábra: A Dél-Dunántúl választásföldrajzi szintézistérképe 2010-2014 (Szerk.: Bertus Z., 2014.)

Az empirikus eredmények alapján arra következtethetünk, hogy a már megfogalmazott befolyásoló tényezők mellett, úgymint: életkor, lakóhely, iskolai végzettség (KOVÁCS Z. 2000), a választásokon való részvételt jelentősen befolyásolja az induló pártokba vetett hit és bizalom, valamint a verseny kiélezettsége és az egyes pártok mozgósító képessége. A részvételi arányok jelentős csökkenését 2010-ben a szocialisták népszerűségvesztése okozta, 2014-ben pedig inkább a FIDESZ szimpatizáns térségekben csökkent a választási aktivitás, ami részben az előre beharangozott (és közvélemény kutatások által mért) biztos győzelem számlájára volt írható.

A választási eredményekből megmutatkozik a társadalmi összefogásra való igény, hiszen a választók többsége egy pártba helyezte bizalmát, és közel teljhatalommal ruházta fel a parlamenti mandátumok kétharmada révén. A részvételi arányok azonban kifejezik a politikából való kiábrándultságot, és a jelenlegi politikai elittel szembeni bizalmatlanságot, érdektelenséget is. Az 1990 óta második legkisebb részvételi arány okai között említhető még a szoros verseny, az erőteljes rivalizálás elmaradása is (KÉRI L. 2010). 2010-ben és 2014-ben is a FIDESZ magabiztos győzelmét jelezték előre a kutatások. A trend 2014-ben annyiban módosult, hogy a regnáló kormány 10-15%-ot veszített támogatottságából, az MSZP (Kormányváltó Összefogás) mérsékelten növelte szavazati arányát (5-6%). Az LMP bizonyos választókerületekben javított (például azzal, hogy már nem volt olyan dél-dunántúli kerület, ahol ne tudott volna jelöltet

állítani), máshol rontott pozícióin, így közel azonosan teljesített. A JOBBIK viszont átlagosan 7-8%-ot javított eredményein, így a barcsi, marcali, paksi választókerületekben megelőzte az MSZP-Összefogás indulóit.

Az új választókerületek kialakítása szintén hatással volt a politikai erőviszonyokra, mert kevesebb potenciális választókerülete maradt az MSZP-nek a hagyományosan szocialista Pécs és Baranya megyében. Ugyanakkor csökkentek az egyéni választókerületek közötti aránytalanságok, így nagyobb mértékben érvényesült a szavazatok egyenértékűségének alapelve. 2014-től egyfordulósak a választások és a határon túli magyarok is beleszólhatnak a választások végkimenetelébe. A választási törvény ilyen módon való megváltoztatása, a Kárpát-medencei magyarság egészét bevonja az országgyűlés megalkotásába, ami a nemzeti értékek felértékelődését vonja maga után.

Irodalomjegyzék

- AGNEW, J.A. 1990. From political methodology to geographical social theory? A critical review of electoral geography, 1960–87. – In: JOHNSTON, R.J. – SHELLEY, F.M. – TAYLOR, P.J. (eds.) *Developments in Electoral Geography*. Routledge, London, pp. 15–21.
- ANGELUSZ R. - TARDOS R. 2002. A választási részvétel csalóka változékonysága. – *Politikatudományi Szemle*, 11. 1-2., pp. 21-50.
- ANGELUSZ R. - TARDOS R. 2004. A választási részvétel hazai atlaszához. – In: MÉSZÁROS J.- SZAKADÁT I. (szerk.) *Magyarország politikai atlasza*. Gondolat Kiadó, Budapest, pp. 67-82.
- BENNETT, G. – ROSEBERG, C. 1961. *The Kenyatta election: Kenya 1960-1961*. Oxford University Press, Oxford, 230 p.
- BÖHM A. 2003. A magyar társadalom tagoltsága – In: PERCZEL GY. (szerk.) *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 188-222.
- BUSTEED, M.A. 1990. *Voting behaviour in the Republic of Ireland: A geographical perspective*. Clarendon Press, Oxford, 247 p.
- CLEM, R.S. – CRAUMER, P.R. 1995. The geography of the Russian 1995 parliamentary election: Continuity, change, and correlates. *Post-Soviet Geography*, 36. 10., pp. 587–616.
- CSATÁRI B. 2003. Bács-Kiskun megye választási földrajzi vázlata. In: BÖHM A. - GAZSÓ F. - STUMPF I. - SZOBOSZLAI GY. (szerk.) *Parlamenti Választások 2002*. Századvég Kiadó, Budapest, pp. 262-274.
- GALLAGHER, M. – MITCHELL, P. 2009. Introduction to electoral systems. – In: GALLAGHER, M. – MITCHELL, P. (eds.) *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press, Milton Keynes. pp. 3-23.
- GREGORY D. – JOHNSTON R.J. – PRATT G. – WATTS M. (eds.) 2009. *The Dictionary of Human Geography*. Backwell Publishing, Oxford, 1052 p.
- HAGGETT, P. (2006): *Geográfia, Globális szintézis*. Typotex Kiadó, Budapest, 842 p.
- HAJDÚ Z. 2002. A politikai földrajz alapjai. – In: TÓTH J. (szerk.) *Általános társadalomföldrajz II. Dialóg*. Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 21 - 42.
- HAJDÚ Z. 2006. A 20. századi magyar parlamenti választások sajátosságai – *Múltunk*, 51. 1., pp. 137-169.
- HEGEDŰS G. 2007a. Az Alföld 1990 és 2006 közötti választásföldrajzi sajátosságainak áttekintése – In: SZÓOKY ANCSIN G. – PÁL V. – KARANCSI Z. (szerk.) *A határok kutatója. Magyarországtudományos Társaság, Szeged–Szabadka*, pp. 123–129.
- HEGEDŰS G. 2007b. A választási aktivitás és az életminőség területi különbségeinek néhány összefüggése Szegeden. – *Földrajzi Értesítő*, 56. 1-2., pp. 113 - 123.
- HORVÁTH B. 2004. A budapesti agglomerációs gyűrű népességváltozásának és társadalmi átrendeződésének hatása a politikai aktivitásra. – *Falu Város Régió*, 40. 10., pp. 45-53.
- HUBAI L. 2001. *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000 I. A választások története és politikai geográfiája*. Napvilág Kiadó, Budapest, 279 p.
- HUBAI L. 2001. *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000 II. kötet Választókerületi adattár*. Napvilág Kiadó, Budapest, 325 p.

- JOHNSTON, R.J. – F.M. SHELLEY – P.J. TAYLOR (eds.) 1990. *Developments in Electoral Geography*. Routledge, London, 278 p.
- JOHNSTON, R.J. 2002. Manipulating maps and winning elections: Measuring the impact of malapportionment and gerrymandering. – *Political Geography*, 21. 1., pp. 1–32.
- KÉRI L. 2010. Választási küzdelem verseny nélkül. Szempontok a 2010-es választási kampány politikai szociológiai leírásához. – *Politikatudományi Szemle*, 19. 4., pp. 25-50.
- KOVÁCS Z. 1991. Az 1990. évi parlamenti választások politikai földrajzi tapasztalatai. – *Földrajzi Értesítő*, 40. 1-2., pp. 55-80.
- KOVÁCS Z. 2000. Voksok a térben. A magyar parlamenti választások földrajzi jellemzői. – In: BÖHM A. - GAZSÓ F. - STUMPF I. - SZOBOSZLAI GY. (szerk.) *Parlamenti választások 1998*. Századvég Kiadó, Budapest, pp. 100-115.
- LEIB, J. – QUINTON, N. 2011. On the Shores of the „Moribund Backwater”? Trends in Electoral Geography Research Since 1990 – In: WARF, B. – LEIB, J. (eds.) 2011. *Revitalizing electoral geography*. Asgate Publishing Company, Burlington, pp. 9-27.
- LOW, M. 2005. States, city citizenship and collective action. – In: DANIELS, P.- BRADSHAW, M.- SHAW, D.- SIDAWAY, J. (eds.) *Human Geography*, SAGE, New York. pp. 473-493.
- MEZŐ F. 2001. Debrecen széles körű választásföldrajzi vizsgálata a rendszerváltástól napjainkig. PhD-értekezés, Debrecen, 128 p.
- PAINTER, J. – JEFFREY, A. 2009. *Political Geography*. SAGE, London. pp. 55-102.
- WARF, B. 2006. Voting technologies and residual ballots in the 2000 and 2004 presidential elections. – *Political Geography* 25. 5., pp. 530-556.
- WARF, B. 2011. Class, Ethnicity, Religion and Place in the 2008 US Presidential Election. – In: WARF, B. – LEIB, J. (eds.) 2011. *Revitalizing electoral geography*. Asgate Publishing Company, Burlington, pp. 133-156.
- WEBSTER, G. R. – QUINTON, N. 2010. The electoral geographies of two segregationist („Jim Crow”) referenda in Alabama. – *Political Geography*, 29. 7., pp. 3-14.

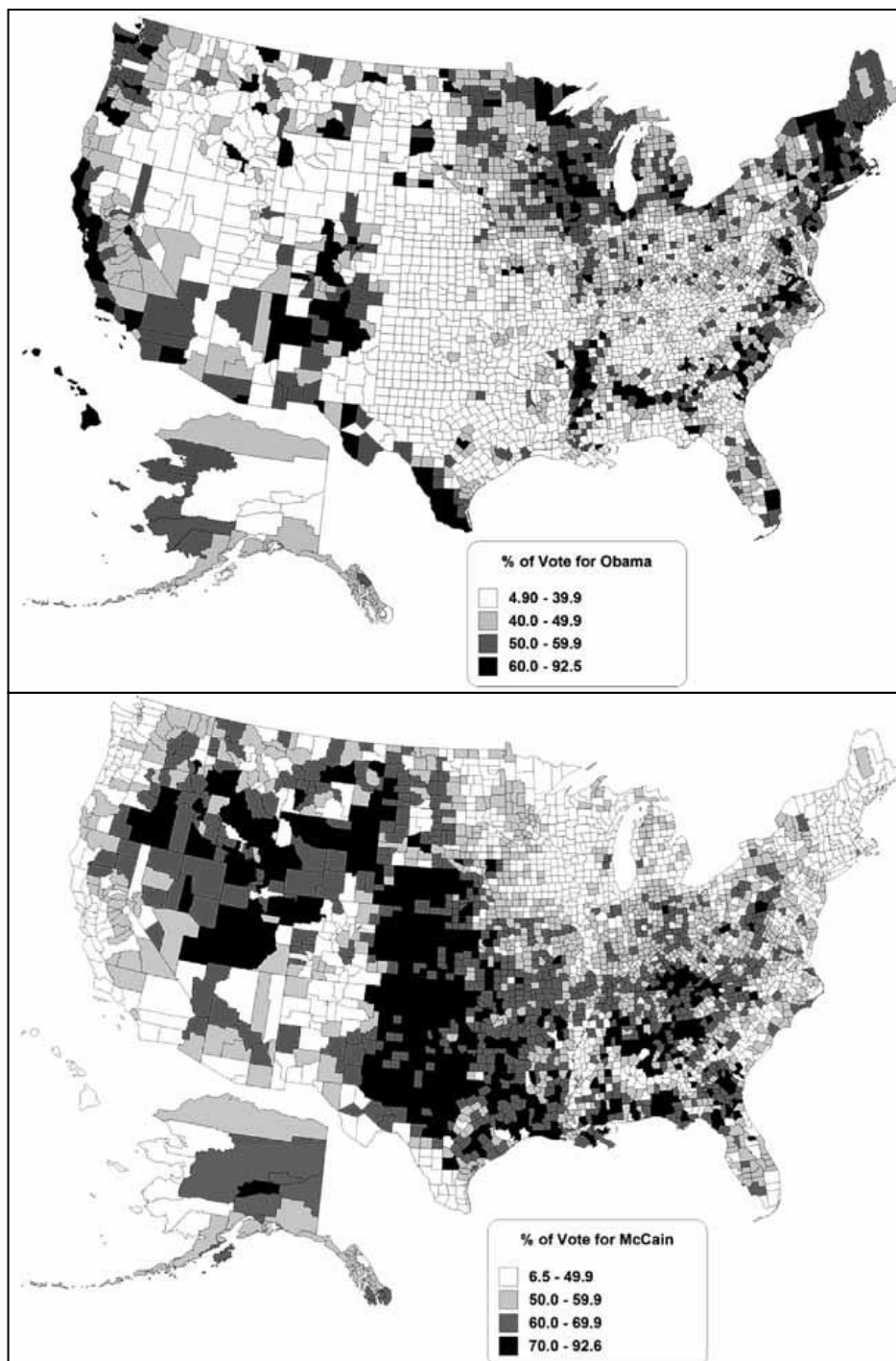
Internetes források:

- [1]: <http://www.geocurrents.info/geopolitics/changing-geographical-patterns-in-british-elections>
- [2]: Rafael López Pintor – Maria Gratschew – Kate Sullivan. Voter Turnout Rates from a Comparative Perspective. Voter Turnout Since 1945, A Global Report. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2004. (<http://www.idea.int/publications/vt/upload/Voter%20turnout.pdf>)
Voter Turnout Statistics from around the World in National-level Elections, 1945—2006. International Institute for Democracy and Electoral Assistance
(http://www.idea.int/publications/vt_ee/upload/Annex_C.pdf)
- [3]: http://elections.gmu.edu/Turnout_2008G.html
http://elections.gmu.edu/Turnout_2012G.html
- [4]: http://www.realclearpolitics.com/articles/2013/06/21/the_case_of_the_missing_white_voters_revisited_118893.html
- [5]: Mackenzie, J. *Gerrymandering and Legislator Efficiency*, University of Delaware
(<http://www.udel.edu/johnmack/research/gerrymandering.pdf>)
<http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2014/05/15/americas-most-gerrymandered-congressional-districts/>
<http://www.columbia.edu/~so33/SusDev/Lecture11MinorityExample.pdf>

<http://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/t0.jsp>
http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/354/354_0_index.html
http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_17

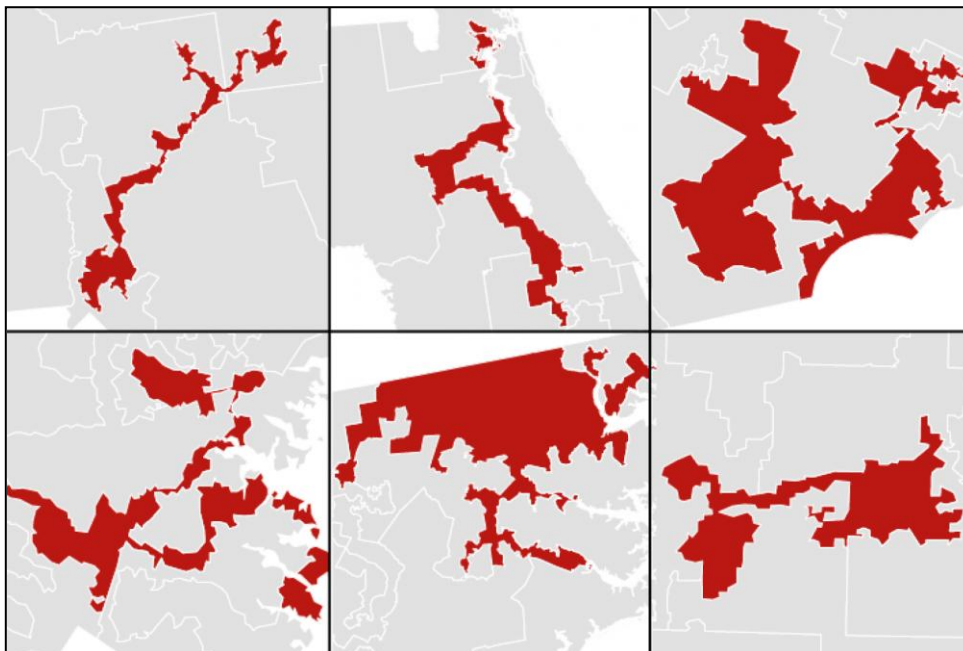
Mellékletek

1. melléklet: Az Egyesült Államok elnökjelöltjeinek szavazóbázisa 2008-ban (WARF, B. – LEIB, J. 2011)

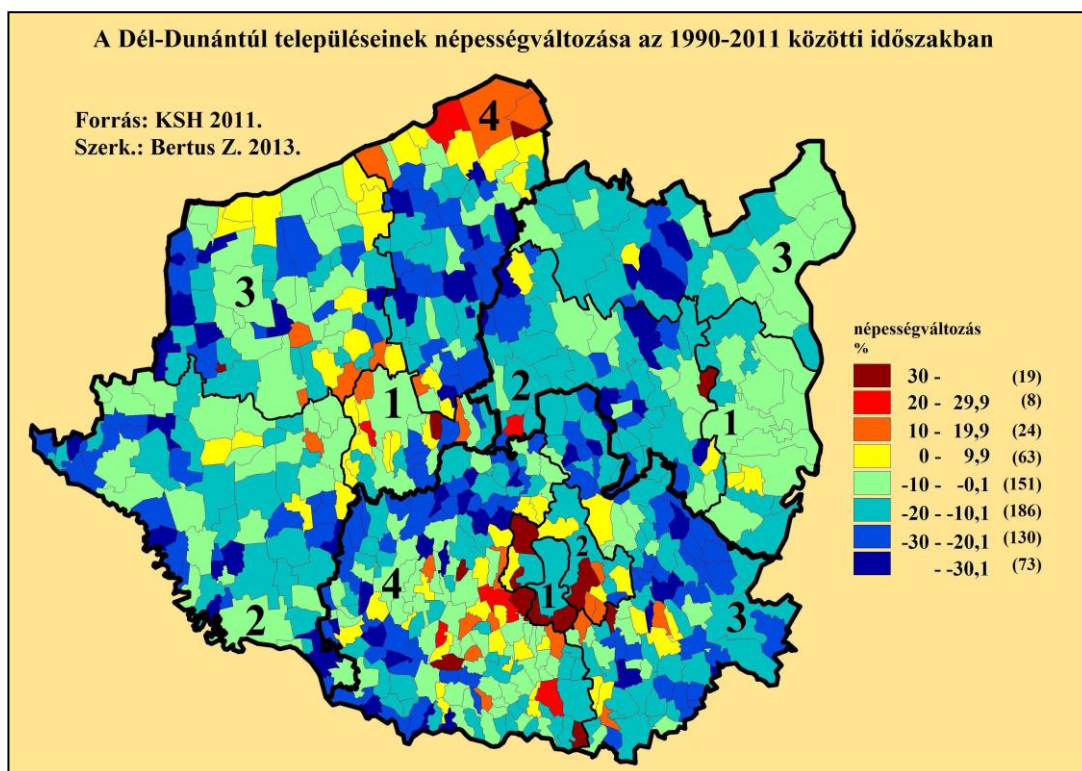

2. melléklet: Az Egyesült Államok kongresszusi választókerületeinek formái

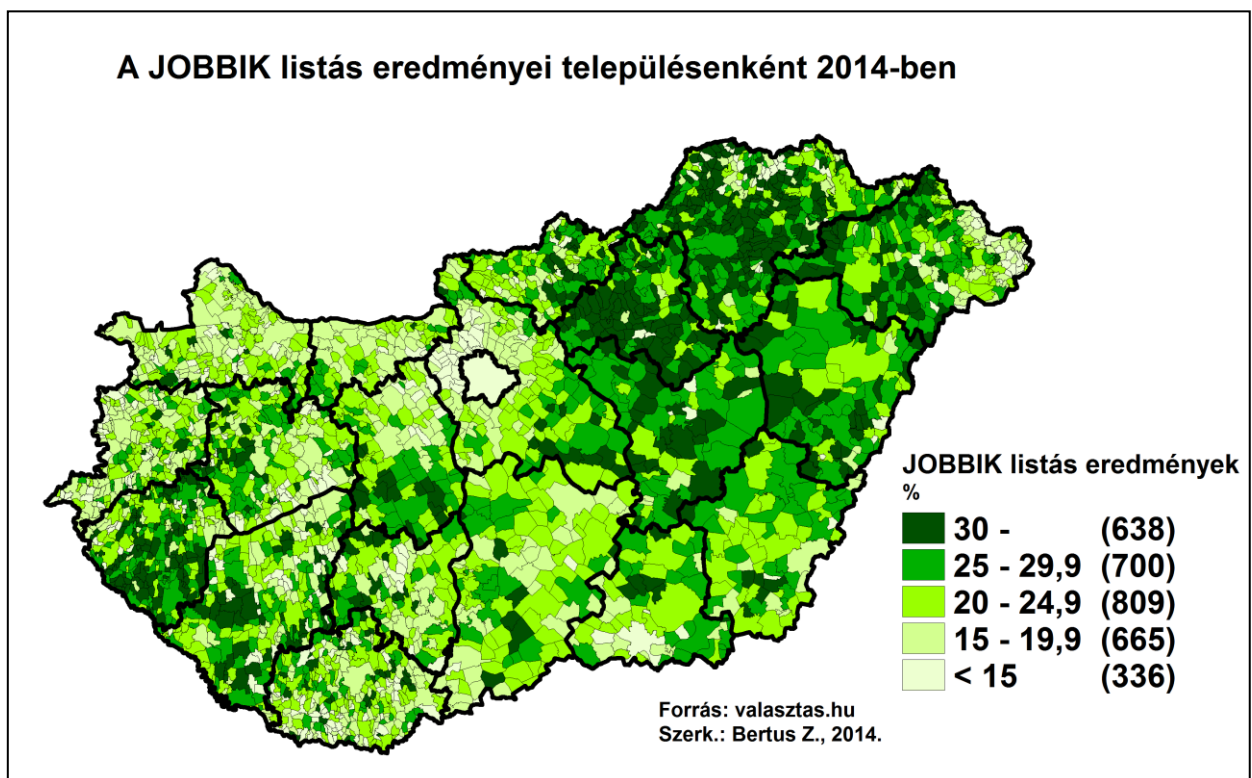
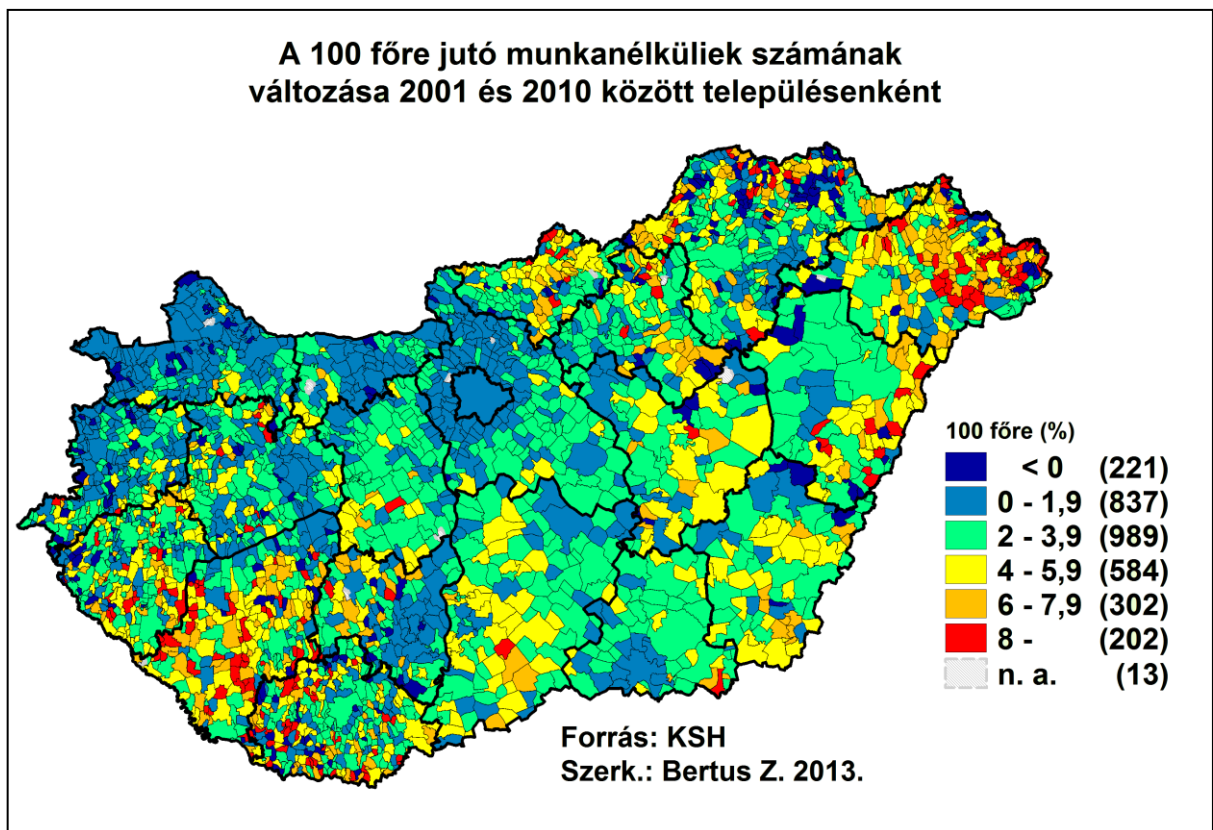
(Forrás: <http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2014/05/15/americas-most-gerrymandered-congressional-districts/>)

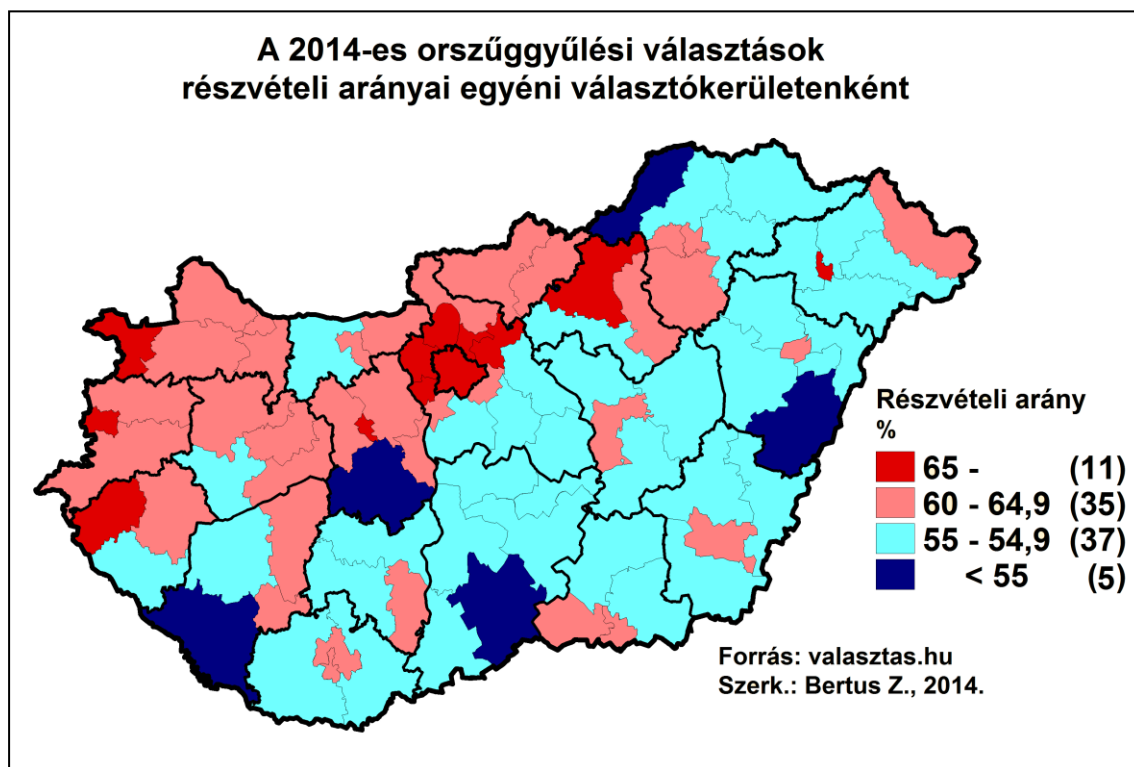
3. melléklet

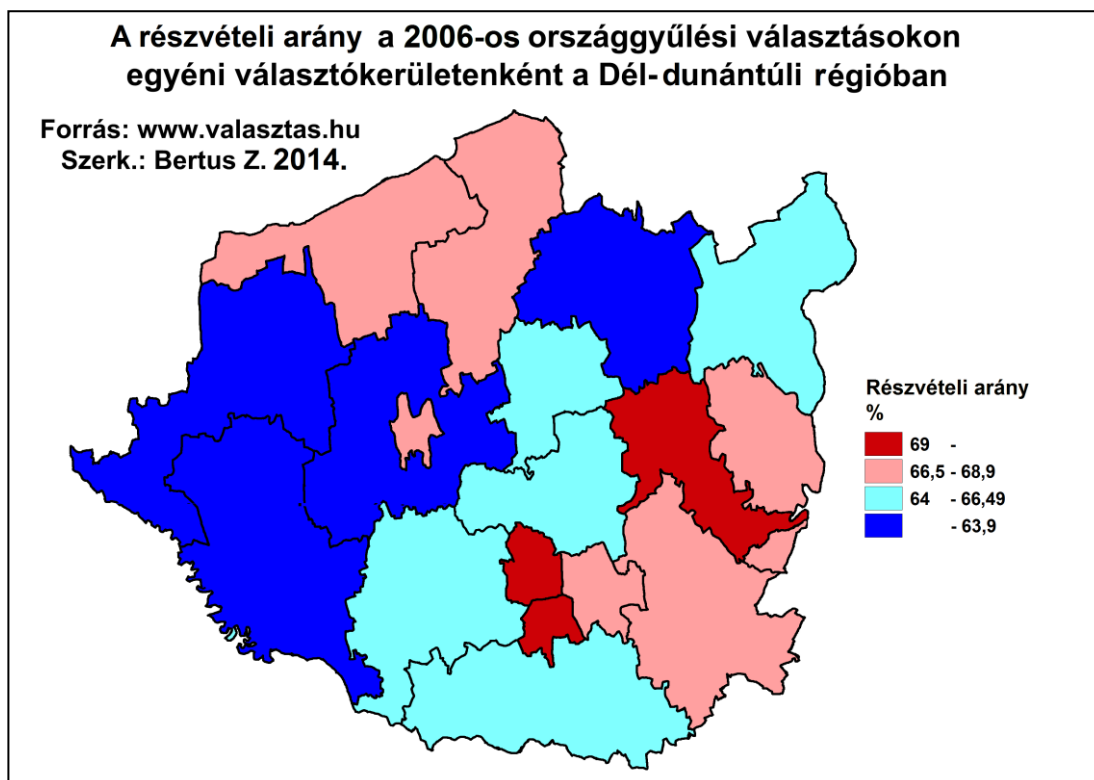
4. melléklet

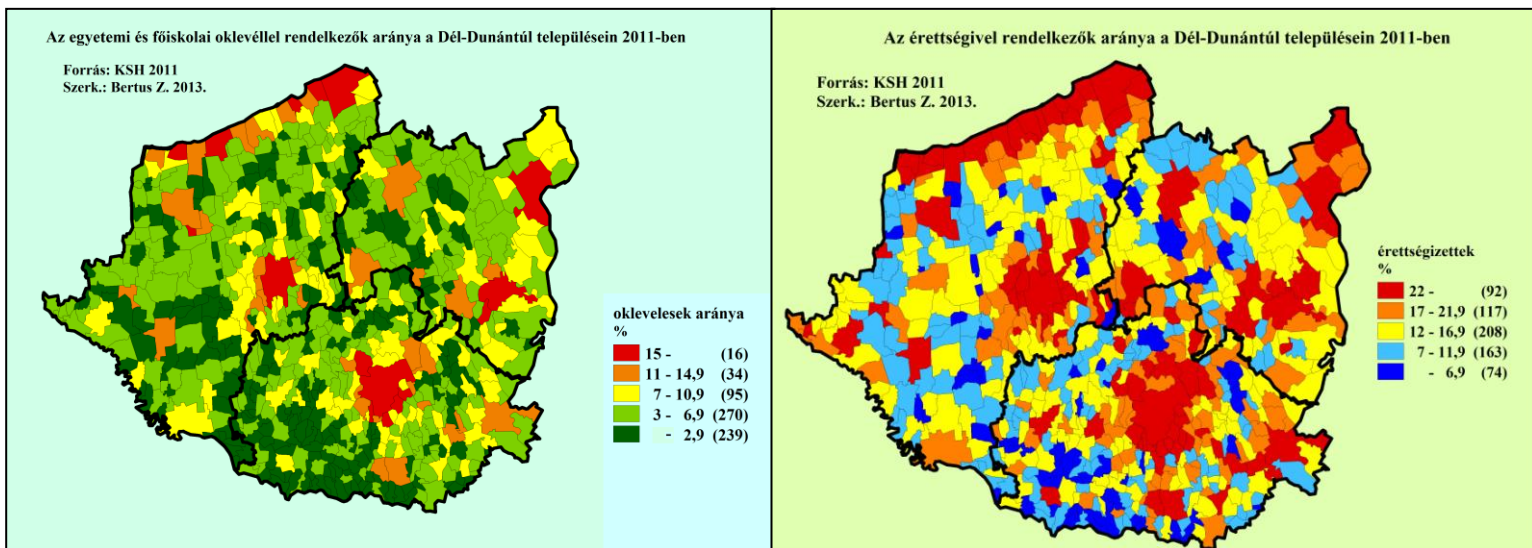
5. melléklet

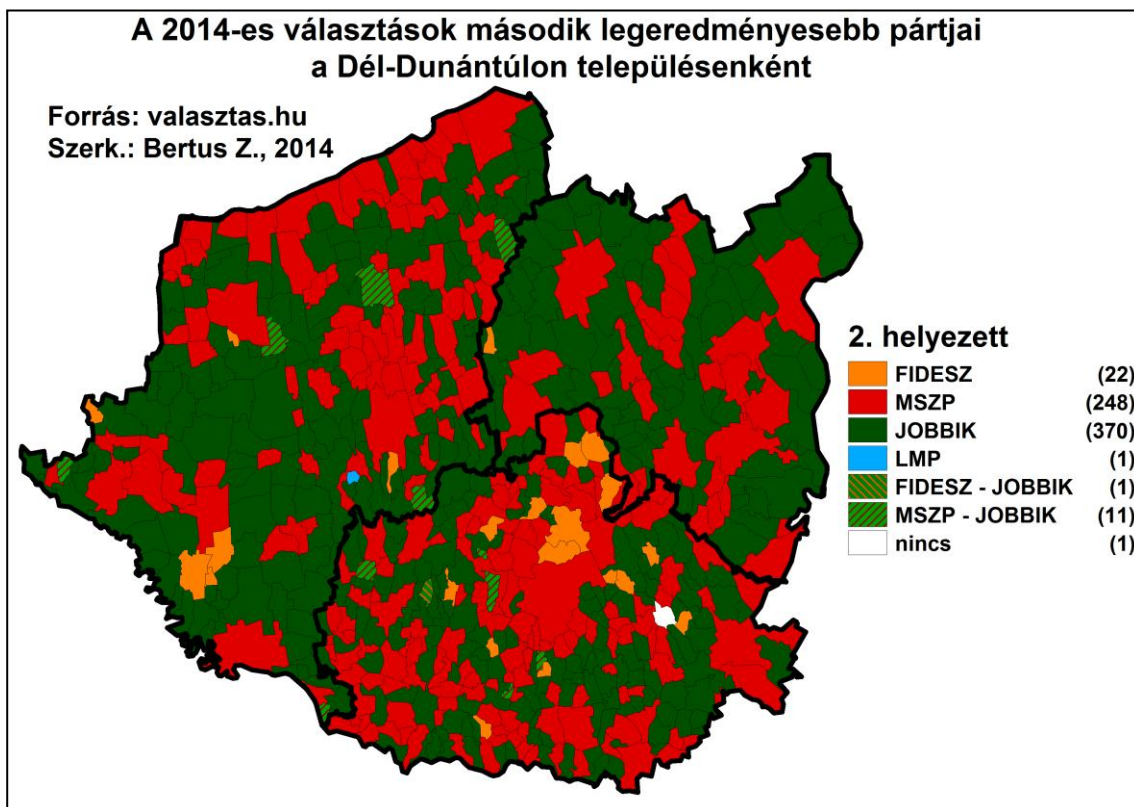
6. melléklet

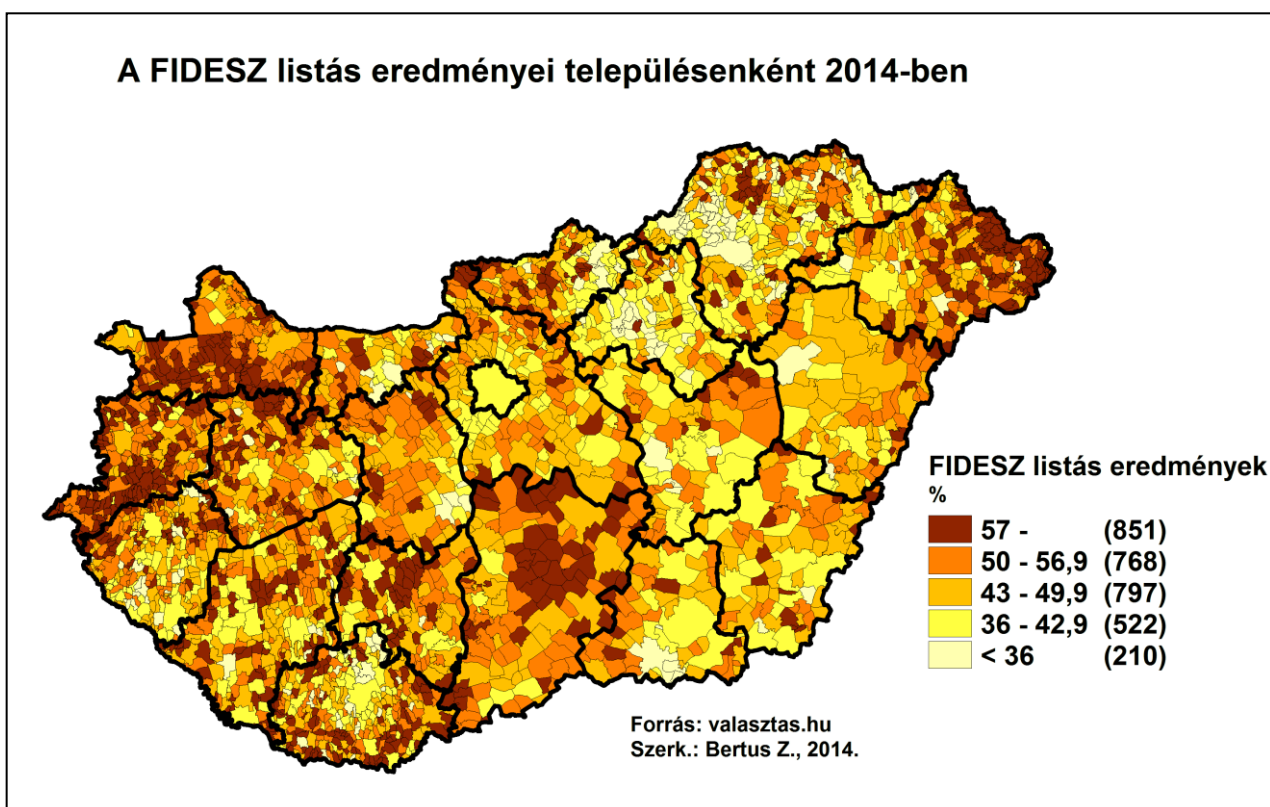
7. melléklet

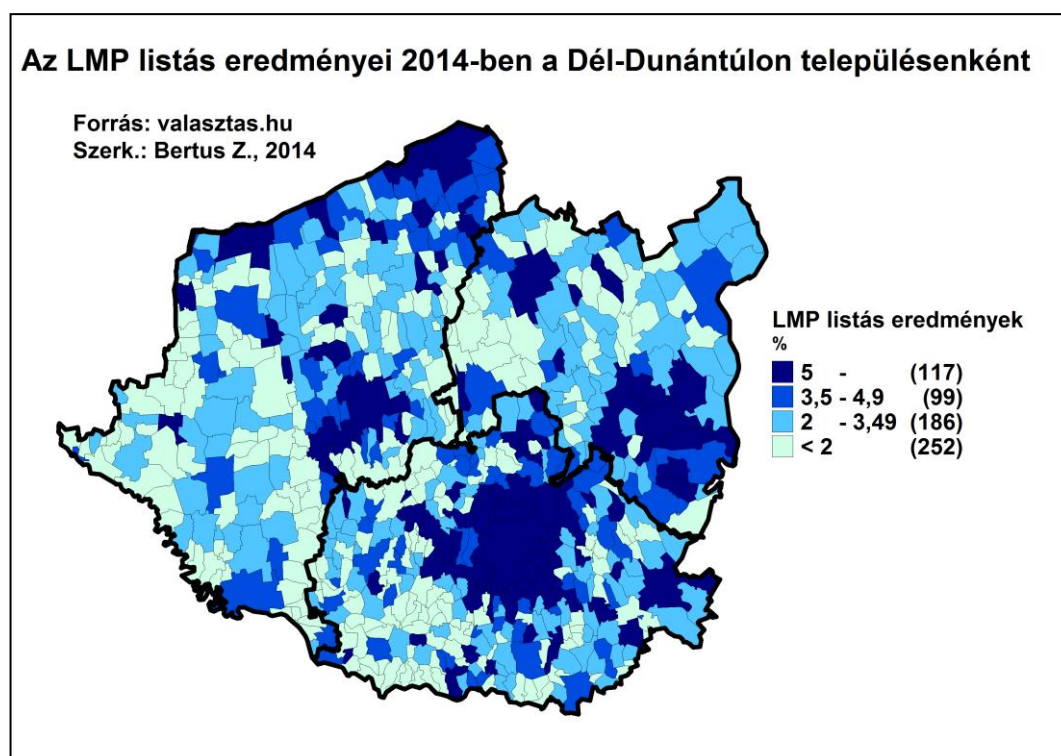
8. melléklet

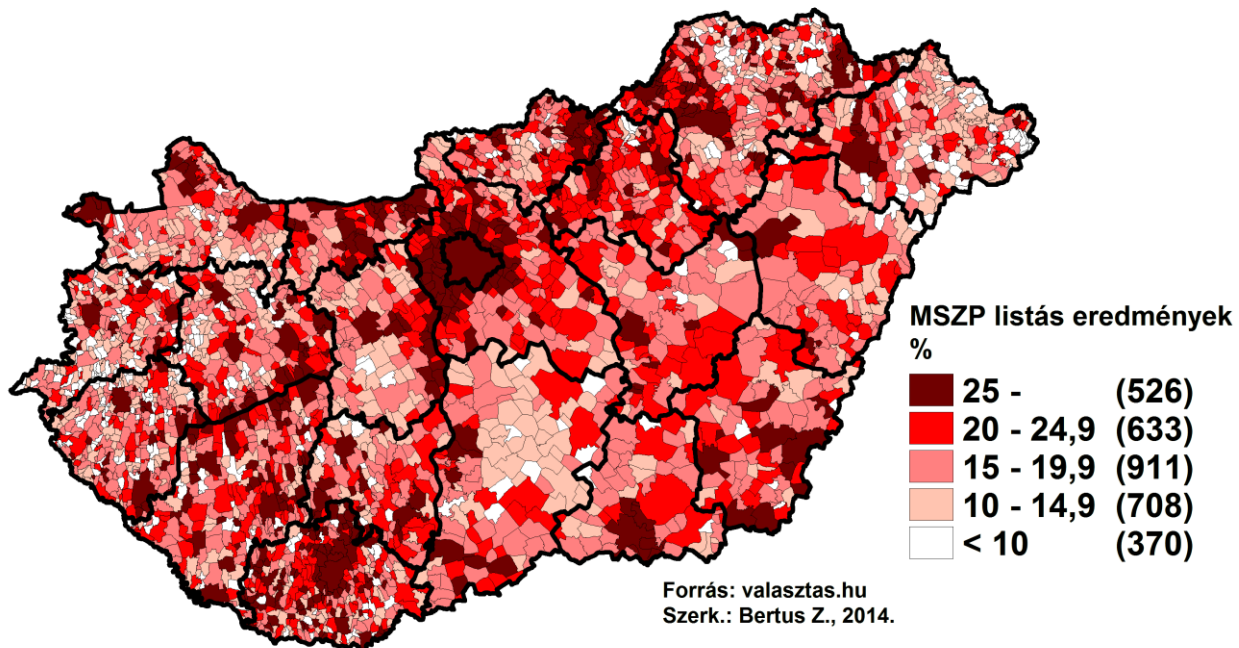
9. melléklet

10. melléklet

Az MSZP listás eredményei településenként 2014-ben

Magyarország részvételi arányai településenként 2014-ben

